

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Dovilės Vaičaitytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Baudžiamojo įstatymo galiojimo laike probleminiai aspektai

Vadovas: lekt. dr. Justas Namavičius

Recenzentas: prof. dr. Jonas Prapiestis

Vilnius
2017

TURINYS

IŽANGA	3
1. Baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo laiko atžvilgiu principinės nuostatos ir šaltiniai.....	6
1.1. Baudžiamojo įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu šaltiniai	6
1.2. 1961 m. baudžiamojo kodekso 7 straipsnio ir 2000 m. baudžiamojo kodekso 3 straipsnio santykis.....	9
1.3. Būtinės prielaidos tinkamo baudžiamojo įstatymo nustatymui	11
2. Baudžiamojo įstatymo galiojimo laike problematika	19
2.1. Grįžtamasis švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimas	19
2.1.1. Įstatymo, naikinančio veikos nusikalstamumą, nustatymas	20
2.1.2. Švelninančio asmens baudžiamumą įstatymo nustatymas.....	24
2.1.3. Įstatymo, kitokiu būdu darančio įtaką asmens teisinei padėčiai, nustatymas ..	29
2.2. Prieštaringas įstatymas ir jo taikymo problemos	36
3. Retrospektyvus baudžiamojo įstatymo galiojimas ir taikymas genocido nusikalstamai veikai.....	41
IŠVADOS	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

IŽANGA

Baudžiamųjų įstatymų galiojimo laike principas bei jo taikymas kelia nemažai problemų baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Iš esmės šias problemas sąlygoja dažna baudžiamųjų įstatymų kaita. Kaip pažymi baudžiamosios teisės mokslininkai,¹ įstatymų leidybos procesas Lietuvoje po 1990 m. buvo itin spartus. Kasmet Lietuvos Respublikos Seimas priimdavo bent po dešimt baudžiamųjų įstatymų, kuriais papildydavo arba keisdavo 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą. Štai, 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), (2000 m. rugsėjo 26 d. priimtu įstatymu Nr. VIII-1968 patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo), kuris vienaip ar kitaip pakeitė didžiąją dalį baudžiamųjų įstatymų. Nors įsigaliojo naujasis BK, baudžiamųjų įstatymų leidybos procesas nesustojė. Iš viso iki 2015 m. gruodžio 31 d. priimta trisdešimt įstatymų dėl BK pakeitimų (papildymų, straipsnių pripažinimo netekusiais galios), o visas BK buvo keistas net 63 kartus.²

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos teisinėje sistemoje baudžiamųjų įstatymų kaita yra labai dinamiška, tinkamai nustatyti, kuris baudžiamasis įstatymas turi būti taikomas konkrečiai nusikalstamai veikai, išlieka aktualus. Ypatingai tais atvejais, kai nusikalstamos veikos darymo metu galiojo vienas įstatymas, o bylos nagrinėjimo metu jau kitas. Be to, kokią reikšmę asmens baudžiamajai atsakomybei turės baudžiamąjį įstatymą pasikeitimas apeliacinės ar kasacinės instancijos teisme ar asmeniui atliekant bausmę. Visi šie klausimai yra aktualūs nagrinėjamos temos aspektu, nes tik tinkamai pritaikytas įstatymas užtikrina teisinės valstybės, teisingumo principus.

Šio darbo pagrindinis tikslas - atskleisti baudžiamąjį įstatymą taikymo laiko atžvilgiu problematiką.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. išsiaiškinti baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko principines nuostatas, išsiaiškinti kaip tinkamai nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką, kaip tinkamai nustatyti įstatymą, galiojusį nusikalstamos veikos padarymo metu;
2. išanalizuoti švelnesnio baudžiamąjį įstatymą taikymą ir jo grįžtamojo galiojimo ribas Lietuvos teismų jurisprudencijoje;

¹ ŠVEDAS, Gintaras.; PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą – 10 metų*, Vilnius, 2011, p. 17.; PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylantios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 12.

² VERŠEKYS, Paulius.; ŠVEDAS, Gintaras. Lietuvos Baudžiamosios teisės bendrosios dalies teisėkūros ir mokslo aktyvumo tendencijos. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius, 2016, p. 16.

3. atskleisti retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo problematiką genocido nusikalstamai veikai.

Šio darbo tyrimo objektas – baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas, švelnesnio grįžtamojo baudžiamojo įstatymo taikymas ir jo ribos bei retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo galiojimas genocido nusikalstamai veikai.

Pažymėtina, jog šiame darbe nesiekama pateikti visą baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką problematiką. Šiame darbe nėra analizuojamas visa apimtimi BK 3 straipsnio 3 dalis, neanalizuojamas BK 3 straipsnio 4 dalis. Nekeliamas uždavinys išsamiai išvardyti ir aprašyti visas įmanomas situacijas, kai tenka rinktis, kurį iš kodeksų reikia taikyti.

Tiriamąjį darbo temai atskleisti ir išnagrinėti buvo naudojami įvairūs moksliniai tyrimo metodai: analitinis, sisteminis, lyginamasis, loginis ir teologinis metodai. Analitinis tyrimo metodas naudojamas analizuojant tarptautinės teisės aktus, nacionalinės teisės aktus, mokslinius baudžiamosios teisės straipsnius, teismų praktiką. Siekiant aiškiai parodyti tam tikro aspekto problematiką, yra sistemiškai grupuojamos ir aptariamoms tam tikros Lietuvos Aukščiausio Teismo priimtos nutartys. Lyginamasis metodas naudotas siekiant išsiaiškinti 1961 m. BK 7 straipsnio ir 2000 m. BK 3 straipsnio santykį. Teologinis metodas pasitelktas aiškinant tam tikras nacionalinės teisės nuostatas, siekiant suprasti tikrąją įstatymo leidėjo valią, o loginis metodas naudotas formuluojant tam tikras išvagas, apibendrinimus.

Iš esmės, baudžiamojo įstatymo galiojimas laike vienaip ar kitaip jau yra nagrinėtas baudžiamosios teisės mokslininkų. Tačiau pažymėtina, jog pagrindiniai moksliniai darbai, susiję su šia tema, buvo nagrinėti iš karto po to, kai buvo priimtas 2000 m. BK. Pastaraisiais metais ši tema nebuvo plačiai nagrinėta, (išskyrus G. Švedą, tačiau jis nagrinėjo tik vieną konkretų baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką aspektą – švelnesnio baudžiamojo įstatymo ir jo taikymo ribas)³, nebuvo rasta ir ankstesnių magistro darbų, kurie būtų analizavę baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką. Be to, norima atkreipti dėmesį į tai, jog nerasta mokslinių darbų, kurie būtų nagrinėję retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo problematiką genocido nusikalstamai veikai. J. Žilinskas yra parašęs nemažai mokslinių darbų⁴, susijusių su genocido nusikalstamos veikos problematiką, tačiau

³ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, 97.

⁴ ŽILINSKAS, Justinas. *Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje bei Lietuvos Respublikos teisėje*. Monografija. Vilnius, 2003.; ŽILINSKAS, Justinas. „Nusikaltimai žmoniškumui naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“ *Jurisprudencija*, 23, 15 (2001): 164-165.; ŽILINSKAS, Justinas. „Genocidas“ – sąvokos traktuotė Lietuvoje ir užsienyje [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://genocid.lt/Leidyba/10/justinas.htm>;

neanalizavo baudžiamojo įstatymo galiojimo problematikos. Būtent šiais aspektais, šis magistro darbas yra originalus.

Šiame moksliniame darbe remiamasi įvairiais baudžiamosios teisės šaltiniais: mokingą literatūra, moksliniais straipsniai, monografijomis. Siekiant atskleisti baudžiamojo įstatymo galiojimo laike principines nuostatas daugiausiai dėmesio skiriama V. Piesliako ir E. Bieliūno mokslo darbų analizei. Nagrinėjant švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimą ir jo grįžtamąjį taikymą, remtasi G. Švedo moksliniais darbais. Siekiant atskleisti baudžiamojo įstatymo galiojimo laike problematiką analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato apžvalgomis. Tuo tarpu, analizuojant retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo galiojimą atgal genocido nusikalstamai veikai remiamasi J. Žilinsko moksliniais straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

ŽILISNKAS, Justinas. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2, 2006(80).

1. Baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo laiko atžvilgiu principinės nuostatos ir šaltiniai

1.1. Baudžiamojo įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu šaltiniai

Teisingas baudžiamųjų įstatymų taikymas reikalauja žinoti teisės normas, nustatančias jų galiojimą laiko atžvilgiu, ir tiksliai jomis vadovautis tuo sudarant sąlygas tinkamai realizuoti baudžiamųjų įstatymų paskirtį, priimti teisingus sprendimus ir ginti baudžiamosiose bylose žmogaus teises ir laisves.⁵ Baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu bendrieji pradmenys yra įtvirtinti ir puoselėjami tarptautiniu lygmeniu. Šie bendrieji principai, visų pirma, yra įtvirtinti universaliuose ir regioniniuose tarptautiniuose dokumentuose kaip Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnio 2 dalyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnyje ir jį taikant Europos žmogaus teisių teismo priimtuose sprendimuose. Šie tarptautiniai dokumentai yra žinomi daugeliui pasaulio valstybių, ne išimtis ir Lietuva. Tai ypatingai svarbūs dokumentai, darantys įtaką visai Lietuvos teisei sistemai ir padedantys teismams formuluoti tinkamą praktiką, bei įtvirtinantys baudžiamajai teisei itin reikšmingus principus, tokius kaip *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege*, kurie kontinentinės teisės sistemoje tapę kaip baudžiamosios teisės aksiomomis.⁶ Taigi, paanalizuokime šiuo teisės šaltinius išsamiau.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie jų vykdymo metu nebuvo laikomi nusikaltimais pagal valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę; taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė už tą, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo momentu.⁷ Iš esmės šios nuostatos yra pakartotos Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje, niekas negali būti laikomas kaltu padaręs baudžiamąjį nusikaltimą dėl veikimo ar neveikimo, kuris pagal jo padarymo metu galiojusius nacionalinius įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomas baudžiamuoju nusikaltimu. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma baudžiamojo nusikaltimo padarymo metu.⁸ O Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnis⁹ teigia, jog niekas

⁵ PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 33.

⁶ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37), p. 20.

⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, nr. 68-2497.

⁸ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 77-3288.

⁹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, nr. 40-987.

negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.¹⁰ Be kita ko, minėtoje konvencijoje yra įtvirtinta, jog šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotą tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.¹¹

Taigi, susipažinus su tarptautiniuose aktuose skelbiamomis nuostatomis, būtina pažymėti, jog šių dokumentų tekstai yra praktiškai identiški. Tiek vienas, tiek kitas, įtvirtina vieną iš esminių baudžiamosios teisės principų – *nullum crimen sine lege*, kurį išvertus iš lotynų kalbos, reiškia nėra nusikaltimo be įstatymo¹² bei akcentuoja baudžiamųjų įstatymų galiojimą. Vadinasi, tarptautinės teisės aktai ir nacionaliniai teisės aktai ne tik vienas kitą papildo, bet ir užtikrina vienodą įstatymų taikymą.

Be to, būtina atkreipti dėmesį į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 2 dalies akivaizdų teisinį privalomumą t. y. joje įtvirtinta nuostata, leidžianti teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą. Vadinasi, tų, kurių teisės buvo pažeistos nacionaliniu lygmeniu, bus ginamos tarptautiniu lygmeniu. Čia reikėtų pabrėžti, jog minėta konvencija yra neatsiejama nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos. Svarbu suvokti, jog mėginimas išsiversti be minėtos jurisprudencijos, bandant spekuliatyviais, dedukciniais metodais aiškintis konvencinę normą vien gilintis į Konvencijos straipsnio tekstą, būtų perdėm rizikingas.¹³ Vadinasi, būtina gilintis ir studijuoti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją tam, kad minėta konvencija nebūtų suprasta ir taikoma tik formaliai ir žinoma tam, kad būtų išvengiama klaidų.

Baudžiamojo įstatymo galiojimas laike reglamentuojamas ne tik tarptautiniu mastu, bet ir nacionaliniu lygiu. Lietuvos vidaus teisėje konstituciniu lygiu minėtos principinės baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo nuostatas įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis, nustatanti, kad bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.¹⁴ O šią nuostatą išplėtoja ir detalizuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau tekste – BK) 3 straipsnio 1 dalis ir kiti įstatymai,

¹⁰ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

¹¹ „*Ibid.*“

¹² VERŠEKYS, Paulius. Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 198.

¹³ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37), p. 20.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, nr. 33-1014.

reglamentuojantys baudžiamosios teisės įstatymų galiojimą ir taikymą laiko atžvilgiu, pavyzdžiui, Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso ir Bausmių vykdymo kodekso įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas.¹⁵

Šiuo metu galiojančiame BK 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo gali būti baudžiamas tik tuo atveju, jeigu jo padarytos veikos baudžiamumas buvo nustatytas įstatymo, įsigaliojusio iki nusikaltimo padarymo. BK 3 straipsnio 2 dalis numato, jog bendra norma netaikoma, jeigu veikos padarymo metu galiojusį įstatymą pakeičia kitas įstatymas, panaikinantis veikos nusikalstamumą, švelninantis bausmę arba kitokiu būdu palengvinantis veiką padariusio asmens teisinę padėtį, o BK 3 straipsnio 3 dalis numato, jog įstatymas neturi grįžtamosios galios, tačiau numato grupę veikų, kurioms baudžiamasis įstatymas grįžtamąją galią turės.

Gilinantį į kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamojo įstatymo galiojimą ir taikymą laiko atžvilgiu, negalima apsiriboti vien baudžiamojo kodekso atitinkamų straipsnių tekstu.¹⁶ Būtina atsižvelgti ir į kitus įstatymus ir tarptautines sutartis t. y. į šių normų platesnį kontekstą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis nustato, kad tarptautinės sutartis, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.¹⁷ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalis, kuris numato, jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymas, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties galiojimo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomas Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos.¹⁸ Vadinas, teismai sprendami klausimus, susijusius su tarptautinėmis sutartimis privalo žinoti, net tik šį įstatymą, bet ir suvokti atitinkamą sutartį bei jos visą juridinį kontekstą tam, kad būtų tinkamai pritaikytas įstatymas. Bei, iš šios nuostatos matyti, jog tarptautinės sutartis turi prioritetą prieš nacionalinius teisės aktus ir gali daryti įtaką nacionalinės teisės interpretavimui bei jos taikymui.

Taigi, atsižvelgus į išdėstytą, matyti, jog baudžiamojo įstatymo galiojimo laike principas yra reglamentuojamas daugelyje teisės aktų t. y. tiek nacionalinėje teisėje, tiek tarptautinėje teisėje. Tai, jog tarptautinėje teisėje yra įtvirtintas baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas, rodo jo neginčytiną svarbą ir reikšmę žmogaus teisių užtikrinime. Be to,

¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 112-4970.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, nr. 33-1014.

¹⁸ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, nr. 60-1948.

pastebėta, jog tam tikrais atvejais, nepakanka vadovautis vien tik įstatymu, o būtina papildomai studijuoti teismų praktiką ar analizuoti kitus teisės aktus bei tarptautines sutartis tam, kad būtų tinkamai suvoktas baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas ir būtų galima tinkamai jį pritaikyti.

1.2. 1961 m. baudžiamojo kodekso 7 straipsnio ir 2000 m. baudžiamojo kodekso 3 straipsnio santykis

Žinant bendrąsias tarptautinės ir vidaus teisės šaltiniuose įtvirtintas nuostatas, kad savo turiniu identiškas baudžiamasis įstatymas, kuris yra naujas, tačiau, palyginti su senuoju, atsakomybės nei griežtina, nei ją švelnina, kaip ir atsakomybę, sunkinantis baudžiamasis įstatymas, neturi grįžtamosios galios, o atsakomybę švelninantis baudžiamasis įstatymas grįžtamąją galią turi, pirmiausia šiuo požiūriu vertintinas 1961 m. BK 7¹⁹ straipsnio ir 2000 m. BK 3²⁰ straipsnio santykis.²¹ Teisės doktrinoje yra pripažįstama, jog 2000 m. BK 3 straipsnis iš esmės atkartoja 1961 m. BK 7 straipsnį tiek savo struktūra, tiek savo tekstu, tačiau yra tam tikros specifikos, į kurią privalu atkreipti dėmesį.²² Būtent dėl to, būtina paanalizuoti ir išsiaiškinti, koks šių kodeksų straipsnių, reguliuojančiu baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką, santykis.

Pažvelgus į šių straipsnių pirmąsias dalis ir jas palyginus, iškart matyti du svarbūs skirtumai. 2000 m. BK 3 straipsnyje yra pabrėžiama tai, jog veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. Vadinas, naujajame kodekse atsiranda du esminiai momentai. Pirma, atsiranda asmens, o ne veikos baudžiamumas, antra, duodama nuoroda į baudžiamąjį įstatymą, galiojusį veikos padarymo metu. Pirmasis iš jų sietinas su permainomis konstruojant visą naująjį BK, kuriame baudžiamumas apskritai perkeliamas nuo veikos į ją padariusį asmenį, o antrasis, galima manyti, kiek aiškiau apibrėžia, kokio, būtent baudžiamojo įstatymo galiojimą reglamentuoja 3 straipsnis.²³ Šis naujasis reglamentavimas galioja visoms BK 3 straipsnio dalims.

1961 m. BK ir 2000 m. BK lyginamų straipsnių antrosios dalys taip pat turi tam tikrų skirtumų. Abu kodeksai antrose dalyse kalba apie švelnesnio baudžiamojo įstatymo

¹⁹ Pažymėtina, jog šioje dalyje lyginama Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso (1961-09-11, originali suvertinė redakcija). *Vyriausybės žinios*. 1961, nr. 18-147.

²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 89-2741.

²¹ BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujajam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37), p. 21.

²² „Ibid.“

²³ „Ibid.“

grįžtamąją galią, tačiau 2000 m. BK išplečia sąlygas, kurioms esant toks įstatymo retrospektyvumas galioja. Įstatymų leidėjas antrąją dalį papildė tokiomis sąvokomis kaip „veikos nusikalstamumas“, „kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis įstatymas“, ko 1961 m. BK nebuvo. Be to, įstatymų leidėjas šį straipsnį papildė dar dvejomis naujomis sąvokomis: 2000 m. BK numato, kad įstatymas turi grįžtamąją galią, ne tik iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, bet ir atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Vadinasi, 2000 m. BK praplečia baudžiamojo įstatymo galiojimo laike taikymo ribas. Kitaip tariant, Toks naujojo straipsnio patobulinimas yra sveikintinas, nes šiuo atveju, įgyvendinamas humanistinis baudžiamųjų įstatymų pobūdis. Būtų ne tik nepagrįsta, bet ir nehumaniška asmeniui toliau atlikti bausmę už tokią veiką, kuri nauju įstatymu dekriminalizuota arba numato galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar skirti švelnesnę bausmę bei taikyti kitas bausmės atlikimo sąlygas, kurios palengvina nuteistojo padėtį.²⁴

Be to, abu baudžiamieji kodeksai nustato, jog tam tikrais atvejais baudžiamasis įstatymas atgal negalioja. Tačiau, lyginant šiuos kodeksus pastebėti du skirtumai. Pirma, 2000 m. BK 3 straipsnio 3 dalis įneša šiek tiek naujumo, nes išplečia sąlygas, kurioms esant, įstatymas neturi grįžtamosios galios. T. y. baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios.²⁵ Tuo tarpu 1961 m. BK 7 straipsnio 3 dalis numatė, jog atgal negalioja tik toks įstatymas, kuris nustato veikos baudžiamumą arba pagriežtina bausmę.

Antra, griežtesnio baudžiamojo įstatymo negaliojimo atgal principo apribojimai buvo taikyti tiek galiojant 1961 m., tiek įsigaliojus 2000 m. BK. Tačiau lyginant 1961 m. ir 2000 m. BK, pastebėtas kitas skirtumas - juose buvo pasirinktas skirtingas baudžiamųjų įstatymų galiojimo atgal reglamentavimo būdas. 2000 m. BK, griežtesnio baudžiamojo įstatymo taikymo atgal galimybės tiesiogiai įtvirtintos BK 3 straipsnio 3 dalyje. Šioje dalyje numatytas baigtinis sąrašas nusikaltimų, už kurių padarymą kylančios baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra retrospektyvus baudžiamojo įstatymo nuostatų taikymas (BK 99-103, 105, 111 straipsniai). Vėlesniais 2011 m. kovo 22 d. įstatymu Nr. XI-1291 (Žin., 2011, Nr. 38-1805) priimtais ir 2011 m. kovo 31 d. įsigaliojusiais pakeitimais šis sąrašas papildytas BK 106, 110, 112 ir 113³ straipsniais. 1961 m. BK pagrindinės baudžiamojo įstatymo galiojimo laike nuostatos buvo įtvirtintos BK 7 straipsnyje. Griežtesnio

²⁴ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 83.

²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 89-2741.

baudžiamojo įstatymo negaliojimo atgal principas, numatytas šio straipsnio 3 dalyje, skirtingai nei 2000 m. BK, išimčių genocido ar karo nusikaltimams tiesiogiai nenustatė – tokias išimtis numatė kiti teisės aktai. Genocido atveju su 1961 m. BK taikyto Įstatymo dėl atsakomybės už genocidą 1 straipsnio grįžtamoji galia nustatyta šio įstatymo 3 straipsnyje. Genocido normą inkorporavus į 1961 m. BK, jo 71 straipsnio grįžtamąją galią numatė 1998 m. gegužės 6 d. įsigaliojusio įstatymo Nr. VIII-708 (Žin., 1998, Nr. 42-1140) baigiamosios nuostatos (11 straipsnio 1 dalis). Karo nusikaltimų padarymo atveju 1961 m. BK 333-339 straipsniams atgalinį galiojimą nustatė 1998 m. birželio 24 d. įsigaliojusio įstatymo Nr. VIII-776 (Žin., 1998, Nr. 57-1580) 11 straipsnis.²⁶ Taigi, kaip matyti, tiek 1961 m. BK, tiek 2000 m. BK griežtesnio baudžiamojo įstatymo atgalinį taikymą numatė, tik buvo pasirinktas skirtingas reglamentavimo būdas.

Apibendrinant šių straipsnių tekstų palyginimą, galima daryti išvadą, jog tarp 1961 m. BK 7 straipsnio ir 2000 m. BK 3 straipsnio yra tam tikrų skirtumų. Vienas iš esminių skirtumų būtų toks, jog 2000 m. BK išplėstos švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo ribos, kurios yra vertintinos teigiamai. Be to, pastebėta, jog 2000 m. BK aiškiau ir detaliau reguliuoja baudžiamojo įstatymo galiojimo laike klausimus.

1.3. Būtinios prielaidos tinkamo baudžiamojo įstatymo nustatymui

Asmens baudžiamoji atsakomybė yra neatsiejama nuo norminių teisės aktų galiojimo, tarp jų ir galiojimo laike ribų, nustatymo. Bendroji baudžiamųjų įstatymų galiojimo laike nuostata, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje susieta su konstituciniais teisingumo, humanizmo principais.²⁷ Todėl norint tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą būtina išsiaiškinti baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko principines nuostatas, nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką, tinkamai nustatyti įstatymą, galiojusį nusikalstamos veikos padarymo metu.

V. Piesliakas teigia, jog BK 3 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta nuostata, iš kurios matyti, jog įstatymų leidėjas baudžiamuosius įstatymus jų galiojimo laiko atžvilgiu skirsto į tris grupes: 1) įstatymus, apibrėžiančius veikų nusikalstamumą, 2) įstatymus, reglamentuojančius asmenų baudžiamumą ir 3) įstatymus, darančius įtaką asmenų,

²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 99,100 ir 102 straipsniai), Nr. 37.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 7/99-17/99.

padariusių nusikalstamas veikas, baudžiamajai teisinei padėčiai.²⁸ Veikos nusikalstamumą apibrėžiantys įstatymai – tai įstatymai, nustatantys, keičiantys ar naikinantys nusikalstamos veikos sudėties požymius. Iš šio apibrėžimo kyla išvada, jog priėmus šiuos įstatymus nusikalstamos veikos gali būti tiek kriminalizuojamos, tiek dekriminalizuojamos. Asmens baudžiamumą reglamentuojantys įstatymai – tai įstatymai, keičiantys bausmės rūšis arba jų dydžius už padarytą nusikalstamą veiką. Ir galiausiai įstatymai, turintys įtakos asmens baudžiamajai teisinei padėčiai, nekeičia veikų nusikalstamumo ar asmens baudžiamumo, bet jie turi įtakos asmens, padariusio nusikalstamą veiką, atleidimui nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, lygtiniam atleidimui nuo bausmės, teistumo terminui, senaties eigai.²⁹

Pasikeitus įstatymui, baudžiamųjų įstatymų taikymo klausimus reguliuoja BK 3 straipsnis. Jo pirmoje dalyje įtvirtinta, jog veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato įstatymas, galiojęs šios veikos padarymo metu. Vadinasi, ši įstatymo nuostata įtvirtina pagrindinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo laike principą t. y. nusikalstamos veikos padarymo laiko principas. Šis „įstatymo galiojimo principas“ užtikrina piliečių apsaugą nuo savavališko baudžiamąjo pobūdžio valstybės prievartos priemonių naudojimo ir išplėtimo.³⁰ Pastarojo principo esmė tokia, jog nepriklausomai nuo to, koku laiku buvo išaiškinta nusikalstama veika, kada vyksta bylos nagrinėjimas teisme, asmens padarytų nusikalstamų veikų teisinio pagrindo vertinimas yra įstatymas, galiojantis veikos padarymo metu. Tokio aiškumo būtinumas nuosekliai pabrėžiamas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje aiškinant Konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą principą – nėra bausmės be įstatymo.³¹

Kitas baudžiamąjo įstatymo galiojimo laike principas yra įtvirtintas BK 3 straipsnio 2 dalyje. Įstatymas, naikinantis veikos nusikalstamumą, švelninantis bausmę arba kitaip lengvinantis asmens teisinę padėtį, turi grįžtamąją galią t. y. taikomas veikai, padarytai prieš jam įsigaliojant. Tai švelnesnio baudžiamąjo įstatymo atgalinis galiojimo principas. Tačiau būtina pažymėti, jog galioja bendra taisyklė, kuri numato, jog įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę ar sunkinantis asmens teisinę padėtį, negali

²⁸ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 13.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamąjo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.

³⁰ WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 34.

³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. kovo 30 d. sprendimas *Radio France prieš Prancūziją*, byloje, Nr. 53984/00; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1993 m. gegužės 25 d. sprendimas *Kokkinakis prieš Graikiją*, Nr. 14307/88.

būti taikomas padarytai veikai, jei jis negaliojo nusikalstamos veikos padarymo metu, išskyrus išimtis, numatytas BK 3 straipsnio 3 dalyje. Kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybèn tik už tokią veiką, kuri jos padarymo metu buvo numatyta baudžiamajame įstatyme kaip nusikaltimas, ir kad draudžiama taikyti asmeniui griežtesnę bausmę nei nustatyta įstatyme, galiojusiame veikos padarymo metu.³²

Atsižvelgiant į išdėstyta, BK 3 straipsnio įtvirtintų nuostatų ypatumas yra tas, kad asmens baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką klausimas gali būti sprendžiamas ir pagal veikos padarymo metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą, ir pagal kaltinamojo akto ar teismo bylos nagrinėjimo metu ar net apeliacinės arba kasacinės bylos nagrinėjimo metu ir net vèliau įsigaliojusį baudžiamąjį įstatymą.³³

Kaip buvo minėta anksčiau, siekiant tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą svarbu žinoti nusikaltimo padarymo laiką. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką yra nesudėtinga ir paprasta, ypatingai, kai nusikalstama veika yra formali ir ilgai netrunkanti. Tačiau paanalizavus šį klausimą išsamiau, pastebėta, jog ne visais atvejais taip paprasta nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką. Turima omenyje tuos atvejus, kai veikos sudėtis yra materialinė, ar kai nusikaltimas trunka ilgesnį laiką. Būtent šiais atvejais yra pakankamai sunku nustatyti nusikalstamos veikos laiką, nes baudžiamasis kodeksas šių atvejų neaptaria. Todėl šioje vietoje išryškėja šio klausimo problematika.

BK 3 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas nusikalstamos veikos padarymo laikas, kuris pripažįstamas veikimo ar neveikimo laikas arba baudžiamąjo įstatymo nustatytų padarinių atsiradimo laikas, jei asmuo norėjo, kad padariniai atsirastų kitu laiku. Vadinasi, jeigu nusikalstamos veikos metu galiojo vienas baudžiamasis įstatymas, o padarinių kilimo metu jau kitas, taikomas tas įstatymas, kuris galiojo veikos padarymo metu.³⁴ Todėl nusikaltimo padarymo laiką lemia ne padarinių kilimo laikas, o nusikalstamos veikos padarymo laikas.

Būtina atskirai paanalizuoti BK 3 straipsnio 1 dalį, kurioje numatyta tam tikra išimtis, kuri yra nukreipta į materialines nusikalstamų veikų sudėtis. Jeigu asmuo darydamas nusikalstamą veiką, kuri įstatyme apibūdinta kaip materialinė nusikalstamos veikos sudėtis, ir asmens tyčia nukreipta į tam tikrų padarinių kilimo laiką, tai tokiu atveju, tokios veikos

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valslybės žinios*, 1998, Nr. 10/97-3/98-10/98.

³³ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 13.

³⁴ „Ibid.“

padarymo laikas yra tų padarinių atsiradimo laikas.³⁵ Pavyzdžiui, jeigu bylos nagrinėjimo metu bus įsitikinta, jog asmuo, darydamas nusikalstamą veika siekė ir norėjo, jog padariniai kiltų kažkokiu konkrečiu laiku, tuomet bus taikomas tas įstatymas, kuris galios padarinių kilimo metu.

Būtina pažymėti, jog nusikalstamos veikos padarymo laiku jokių būdu negali būti nusikalstamos veikos išaiškinimo laikas. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai išaiškinamas nusikaltimas ar veiką padaręs asmuo nustatomas tik praėjus keleriems metams po veikos padarymo momento. Tokiu atveju, galioja BK 3 straipsnio 1 dalies nuostata, jog nusikaltimo padarymo laiką lemia ne jo išaiškinimo laikas, o nusikalstamos veikos padarymo laikas.³⁶

Kaip buvo minėta anksčiau, didelių sunkumų nustatyti veikos padarymo laiką nekyla tuomet, kai nusikalstama veika yra formali. Taip pat nusikalstamos veikos laiką nustatyti nesunku, kai veiką sudaro du veiksmai, nes tokiu atveju taip pat yra aišku, jog tokios veikos padarymo pabaiga yra siejama su antrojo veiksmo atlikimu. Tačiau jeigu nusikalstama veika turi tęstinį ar trunkamąjį pobūdį ar susideda iš daugelio veiksmų, nustatyti nusikalstamos veikos laiką nėra taip paprasta. Pagal formuojamą kasacinio teismo praktiką tęstine pripažįstama tokia nusikalstama veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienaarūšių veikų, iš kurių kiekviena, vertinant atskirai, atitinka to paties BK straipsnyje nurodyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo objektyviusius požymius, tačiau jos visos yra jungiamos vieningos tyčios.³⁷ Šį teiginį puikiai iliustruoja pavyzdys iš teismų praktikos: Kasatorius pagal BK 202 straipsnio 1 dalį nuteistas už neteisėtą vertimasi ūkine, komercine veikla, kurią jis vykdė laikotarpiu nuo 2003 m. kovo 3 d. iki 2007 m. rugsėjo 6 d. BK 202 straipsnyje numatyta nusikaltimo sudėtis sukonstruota taip, kad ji nustato atsakomybę tik už veiką, besitęsiančią tam tikrą laikotarpį. Tuo laiku, kai nusikaltimas buvo pradėtas (2003 m. kovo 3 d.), galiojo 1961 m. BK 307 straipsnis, paskutinis neteisėtos ūkinės, komercinės veikos veiksmas padarytas 2007 m. rugsėjo 6 d.³⁸ Taigi, koks yra nusikaltimo padarymo laikas ir pagal kokį baudžiamąjį įstatymą atsakys kaltininkas?

Kadangi baudžiamasis kodeksas tik įtvirtina bendrą taisyklę ir jos nekonkretizuoja, todėl būtina analizuoti, kaip šis klausimas sprendžiamas teisinėje teorijoje ir praktikoje. Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra įtvirtinta taisyklė, jog nusikaltimo

³⁵ ABRAMAVIČIUS, Armanas et. al. *Baudžiamoji teisė*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 101.

³⁶ PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas, Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 36.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga“, Nr. 44.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015.

padarymo laikas tęstiniuose nusikaltimuose yra visas laikas, per kurį buvo daromas nusikaltimas, veika kvalifikuojama pagal įstatymą, galiojusį paskutinės veikos padarymo metu.³⁹ Kaltinamajame akte ir nuosprendyje asmuo bus kaltinamas ir pripažįstamas kaltu už visą laikotarpį, kurį galiojo įstatymas, tačiau kvalifikuojant veiką nusikaltimo padarymo laikas bus paskutinės veikos, įeinančios į nusikaltimo sudėtį, padarymo momentas.⁴⁰ Atsižvelgus į tokį aiškinimą, galima pateikti atsakymą: padaryta veika kvalifikuojama pagal BK 202 straipsnio 1 dalį pagal 2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakciją.

Taip pat reikėtų paminėti ir tuos atvejus, kai trunkamoji ar tęstinė veika nutrūksta jai nepasibaigus. Jeigu nusikalstama veika nebuvo pabaigta dėl to, kad nutrūko rengimosi ar pasikėsinimo stadijoje, taikomas jos nutrūkimo metu galiojęs įstatymas. Taip, pat, jeigu veika buvo pradėta galiojant vienam baudžiamajam įstatymui, o ją baigiant įsigaliojo kitas, veika kvalifikuojama pagal įstatymą, kuris galiojo, kai ji buvo nutraukta. O bendrininkavimo atvejais kiekvienam iš bendrininkų taikomas baudžiamasis įstatymas, galiojęs tuo metu, kai bendrininkas, veikdamas pagal susitarimą, pabaigė savo veiksmus arba nuo jų susilaikė. Išimtį sudaro tie atvejai, kai bendrininkai darydami nusikalstamą veiką, norėjo ir siekė, jog padariniai atsirastų kitu laiku.⁴¹ Vadinasi tokiu atveju, visiems bendrininkams bus taikomas baudžiamasis įstatymas, galiojęs padarinių kilimo metu.

Kita problema, susijusi su nusikalstamos veikos nustatymo laiku yra tuomet, kai kiti teisės norminiai aktai turi įtakos veikos nusikalstamumui. Baudžiamojo įstatymo specialioje dalyje yra aprašytos įvairios nusikalstamų veikų sudėty, kuriose pateikiami patys bendriausi požymiai, o jų turinys detaliau atskleidžiamas kituose norminiuose teisės aktuose.⁴² Šiuo atveju turima omenyje blanketines normas, kurios įstatymo taikytoją nukreipia į kitą teisės aktą, kuriame tiksliau ir išsamiau išdėstyta informacija. Todėl teismai, nagrinėdami bylas, turi patikrinti, ar dėl tokių teisės norminių aktų pasikeitimo pakito baudžiamajame įstatyme numatytų veikų nusikalstamumas, jų baudžiamumas ar veiką padariusiojo asmens teisinė padėtis.⁴³

³⁹ ŠVEDAS, Gintaras. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui. Pirmasis leidimas*, Vilnius, 2009, p. 52.

⁴⁰ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 15.

⁴¹ PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas, Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 36.

⁴² BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 121.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.

Atsižvelgiant į išdėstyta, pastebėta, jog ne visais atvejais yra paprasta nustatyti nusikalstamos veikos laiką. Šio klausimo problematika išryškėja, kai yra padaromos tęstinės ar tunkamosios veikos bei kai nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė.

Išsiaiškinus padarytos nusikalstamos veikos laiką, pereinama prie kito etapo – įstatymo, galiojusio tos veikos padarymo metu, nustatymo. Šis etapas taip pat nėra labai paprastas, nes norint parinkti tinkamą įstatymą susiduriama su tam tikra problematika.

Visų pirma, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog įstatymų leidybą yra pakankamai dinamiška. Tai reiškia, jog įstatymai yra dažnai keičiami, per vienerių metų laikotarpį įstatymai gali pasikeisti net kelis kartus. Kadangi tarp nusikalstamos veikos padarymo ir jos teisinio vertinimo neretai praeina nemažai laiko, bylos tyrimo arba jos nagrinėjimo metu galiojanti baudžiamojo įstatymo redakcija gali neatitikti įstatymo redakcijos, galiojusios veikos padarymo metu.⁴⁴ Todėl būtina išsiaiškinti, koks įstatymas ir dar svarbiau, kokia šio įstatymo redakcija galiojo veikos padarymo metu.

Norint išspręsti šią problemą, būtina gerai žinoti įstatymo priėmimo, skelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Todėl būtina atskirai aptarti Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Šį klausimą reguliuoja specialus įstatymas – Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas.⁴⁵ Minėto įstatymo 19 straipsnyje įtvirtinta, jog teisės aktai registruojami ir oficialiai skelbiami Teisės aktų registre. O įstatymo 20 straipsnyje nurodyta, kad norminis teisės aktas įsigalioja kitą dieną po oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre, jeigu pačiame teisės akte nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog įstatymo priėmimas, paskelbimas ir įsigaliojimas yra visiškai skirtingi veiksmai. Norint tinkamai parinkti ir pritaikyti įstatymą, svarbios tik baudžiamojo įstatymo paskelbimo ir įsigaliojimo datos, nes tik paskelbtas ir įsigaliojęs įstatymas gali būti inkriminuojamas asmeniui. Be to, įstatymo priėmimo ir paskelbimo datos niekada nesutampa. Štai pavyzdys naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas buvo priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., paskelbtas 2000 m. spalio 25 d. „Valstybės žiniuose“, bet įsigaliojo tik 2003 m. gegužės 1 d. Kaip matyti, tarp įstatymo paskelbimo ir įsigaliojimo praėjo nemažas laiko tarpas. Vadinasi visą šį laiko tarpą nors ir buvo paskelbtas naujasis baudžiamasis kodeksas, tačiau jo taikyti nebuvo galima, nes buvo dar neįsigaliojęs. Todėl visos padarytos veikos buvo inkriminuojamos pagal senąjį baudžiamąjį kodeksą.

⁴⁴ PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji laida. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009, p. 82.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *TAR*, 2014, nr. 20435.

Be to, praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai galiojantis baudžiamasis įstatymas dėl tam tikrų priežasčių negali būti taikomas. Vienas iš tokių atvejų yra tuomet, kai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo sprendimu pripažįsta, jog tam tikras įstatymas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konkretus pavyzdys, kai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Pripažinus, kad tuometinio BK 105 straipsnio sankcijoje numatyta mirties bausmė prieštarauja Konstitucijos 18, 19 straipsniams ir 21 straipsnio 3 daliai, atitinkama baudžiamojo įstatymo dalis nuo 1998 m. gruodžio 11 d., kai Konstitucinio Teismo nutarimas buvo paskelbtas „Valstybės žiniuose“, vadovaujantis Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalimi, nebegalėjo būti ir nebuvo taikoma nors dar liko galioti iki gruodžio 31 d., kai buvo panaikinta.

Būtina pažymėti, jog norint tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, neapsiribojama vien tik veikos padarymo laiko nustatymu ir tuo metu galiojusio baudžiamojo įstatymo nustatymu. Privaloma analizuoti visus įstatymus, kurie keitė ankstesnį įstatymą, nes tik įvertinus įstatymų kaitą, galimas tinkamas veikos kvalifikavimas. V. Piesliakas išskiria tris galimus variantus: įstatymas gali būti 1) nusikalstamos veikos darymo metu galiojęs, bet negaliojantis procesinio sprendimo priėmimo metu, įstatymas; 2) procesinio sprendimo priėmimo metu galiojęs, bet negaliojęs nusikalstamos veikos padarymo metu įstatymas; 3) tarpinis įstatymas, t. y. įstatymas įsigaliojęs ir galiojęs kurį laiką po to, kai buvo padaryta nusikalstama veika, bet praradęs galią procesinio sprendimo (pranešimo apie įtarimą paskelbimo, nuosprendžio) priėmimo metu.⁴⁶ Būtent šiais atvejais, gali iškilti tam tikrų problemų su tinkamos redakcijos nurodymu. Analizuojant šį klausimą būtina paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimą „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu“ 8 punktą – tais atvejais, kai pagal BK 7 straipsnio (BK 3 straipsnį) nuostatas parenkant taikomą baudžiamąjį įstatymą teismų sprendimuose būtina nurodyti, kuris iš įstatymų yra pritaikytas, jo redakcija turi būti nurodyta pagal to įstatymo priėmimo, o ne jo paskelbimo arba įsigaliojimo datą. Taigi, iš tokio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo nuostatos seka išvada, jog teismai parinkdami baudžiamąjį įstatymą privalo nurodyti ne jo paskelbimo ar įsigaliojimo datą, o būtent priėmimo datą. Be to, minėtame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime 18 punkte pasakyta, jog

⁴⁶ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 16.

nuosprendyje arba nutartyje neturi likti neaiškumų dėl to, kuris iš baudžiamųjų įstatymų yra pritaikytas. Tais atvejais, kai veika buvo padaryta anksčiau, o teismo sprendimas priimamas įsigaliojus naujam įstatymui, nuosprendžio ar nutarties rezoliucinėje dalyje teismas privalo nurodyti pritaikyto baudžiamojo įstatymo redakciją.

Taigi, netinkamai nurodžius ar visai nenurodžius įstatymo redakcijos, gali kilti problemų tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismams, vertinant ar buvo tinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas pirmos instancijos teisme nagrinėjant bylą. Tokiais atvejais, kai nusikaltimo padarymo metu ir teismo sprendimo priėmimo metu galiojusios baudžiamojo įstatymo redakcijos skyrėsi, teismas turi nuosprendžio aprašomojoje dalyje motyvuoti savo sprendimą, pagal kokią įstatymo redakciją asmuo pripažįstamas kaltu.⁴⁷ Šioje byloje apylinkės teismas nuosprendžio aprašomojoje dalyje motyvavo savo sprendimą, nurodydamas, kad I. V. Š. taikoma nusikaltimo metu galiojusi baudžiamojo įstatymo redakcija. Tačiau nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nenurodė taikomos įstatymo redakcijos.⁴⁸ A. A. atiduotas teismui kaltinant jį nusikaltimu, numatytu BK 323 str. 1 d. nenurodant įstatymo redakcijos. Teismas nuosprendžio aprašomojoje dalyje aprašydamas veikos, dėl kurios teisiąsis pripažįstamas kaltu požymius daro išvadą, kad teisiąsis padarė nusikaltimą, numatytą BK 323 str. 1 d. Tačiau nuosprendžio rezoliucinėje dalyje pripažįstant kaltu teismas nuteisia A. A. pagal BK 323 str. nurodydamas nei dalies, nei įstatymo, pagal kurį asmuo nuteistas redakcijos.⁴⁹ Teismas suderinęs Nortalje apylinkės teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę su BK 312 straipsnio 2 dalimi (redakcija, galiojusi iki 2003 metų gegužės 1 dienos), D. P. paskyrė aštuonerių metų laisvės atėmimo bausmę. Pirmosios instancijos teismas tinkamai D. P. veiką suderino su BK 312 straipsnio 2 dalimi, tačiau taikė ne tą šio straipsnio redakciją. Tokiu būdu buvo netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas.⁵⁰ Kaip matyti, teismų praktikoje iš tiesų tokių problemų kyla, kai žemesnės instancijos teismai nenurodo, kurią įstatymo redakciją taiko.

⁴⁷ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 16.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-504/2010.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2001.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2006.

2. Baudžiamojo įstatymo galiojimo laike problematika

2.1. Grįžtamasis švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimas

Bendra baudžiamojo įstatymo galiojimo laike taisyklė yra įtvirtinta BK 3 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs įstatymas. Tačiau BK minėto straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta kita taisyklė, kuri teigia, jog veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis ar kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią t. y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Ši nuostata reiškia tai, jog yra įtvirtinta bendros taisyklės, kad asmuo atsako pagal įstatymą, galiojusį nusikalstamos veikos padarymo metu, išimtis. Šios išimties esmė yra tame, jog asmeniui taikomas ne įstatymas, galiojantis nusikalstamos veikos padarymo metu ar jo siekiamų padarinių atsiradimo metu, o vėlesnis įstatymas. Šis vėlesnis įstatymas turi būti ne bet koks, o būtent teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažintas kaip švelnesnis. Be to, esminis tokio švelnesnio baudžiamojo įstatymo požymis yra tai, kad juo susiaurinamos baudžiamosios atsakomybės ribos.⁵¹

Kaip teisinėje literatūroje teisingai pažymi G. Švedas, įstatymų leidėjas konstruodamas BK 3 straipsnio 2 dalį apibrėžė ne tik švelnesnio baudžiamojo įstatymo turinį, bet ir taikymo ribas. Turinys atsiskleidžia per tris atvejus, kada toks įstatymas laikomas švelnesniu: veikos nusikalstamumo panaikinimas, bausmės švelninimas ir nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinės padėties palengvinimas. Bet kartu, ši nuostata nustato ir švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymo ribas. Toks įstatymas taikomas iki jo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, atliekantiems bausmę asmenims ir turintiems teistumą asmenims.

Pažymėtina, kad baudžiamojo įstatymo galiojimas ir taikymas nėra identiški. E. Bieliūnas teigia, jog baudžiamasis įstatymas gali galioti, tačiau dėl padarytos nusikalstamos veikos ypatybių jai taikytinas kitas, jau netekęs galios.⁵² Todėl, norint tinkamai nustatyti, ar naujasis įstatymas yra švelnesnis ar griežtesnis, būtina patikrinti ankstesnius įstatymus ir ne tik juos patikrinti, bet ir palyginti bei kartu įvertinti nusikalstamos veikos požymius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikrais atvejais veikos nusikalstamumui, baudžiamumui

⁵¹ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, 97, p. 29.

⁵² BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37), p. 22.

arba teisinei veiką padariusiojo asmens padėčiai gali turėti įtakos pakeitimai ir papildymai kituose įstatymuose ar teisės aktuose, kurie nepriskiriami prie baudžiamųjų įstatymų, pavyzdžiui, Buhalterinės apskaitos įstatyme, Kelių eismo taisyklėse, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašė ir kt., todėl būtina patikrinti, kaip dėl tokių pakeitimų ir papildymų kituose norminiuose teisės aktuose pakito baudžiamajame įstatyme numatytų veikų nusikalstamumas, baudžiamumas ar teisinę veiką padariusio asmens padėtis.⁵³ Štai vienas pavyzdys iš teismų praktikos, kai teismai nenagrinėdami poįstatyminių teisės aktų nepagrįstai pritaikė BK 259 straipsnio 1 dalį: „Mefedronas, kaip draudžiama laikyti psichotropinė medžiaga, į draudžiamų medžiagų sąrašą įtraukta tik 2010 m. birželio 15 d. sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-540, kuriuo nebuvo nustatyti draudžiamų laikyti medžiagų kiekiai. Tokių nustatymų nebuvo ir paketėlių paėmimo iš kasatoriaus ir E. U. dieną (2010 m. rugsėjo 3 d.). Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-93, reguliuojantis kiekių nustatymą, priimtas tik 2011 m. vasario 1 d., kuriuo nustatyta, jog nedidelis mefedrono kiekis yra iki 0,25 g, didelis – 25 g, labai didelis – 125 g. Paimtos psichotropinės medžiagos kiekis negali būti nustatinėjamas pagal sunkiausią (jau po įvykio nustatyta) vertinimą ir turi būti vertinamas kaip nedidelis kiekis“⁵⁴

Taigi, aptariant grįžtamąjį baudžiamojo įstatymo galiojimą (*lex retro agit*), jis siejamas su trimis aplinkybių grupėmis: 1) veikos nusikalstamumo panaikinimu (dekriminalizacija); 2) bausmės švelninimu (depenalizacija); 3) kitokiu teisinės nuteisto asmens padėties palengvinimu.⁵⁵

2.1.1. Įstatymo, naikinančio veikos nusikalstamumą, nustatymas

Baudžiamosios teisės doktrinoje⁵⁶ ir teismų jurisprudencijoje⁵⁷ gana vieningai pripažįstama, kad baudžiamasis įstatymas, kuris panaikina veikos nusikalstamumą, yra toks įstatymas, kuriame nebeįrašyta buvusios nusikalstamos veikos sudėtis (visa dekriminalizacija) arba susiaurinta jos sudėtis, numatant naujus šios sudėties požymius arba atsisakant buvusių jos požymių (dalinė dekriminalizacija), dėl to tam tikros veikos tampa

⁵³ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, 97, p. 25.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2016.

⁵⁵ PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 37.

⁵⁶ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 19.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.

nenusikalstamomis.⁵⁸ Vadinasi, jeigu nauju baudžiamuoju įstatymu yra naikinama nusikalstama veika, šis naujas baudžiamasis įstatymas galioja atgal t. y. taikomas asmenims, padariusiems veiką prieš įsigaliojant tokiam įstatymui. Tokiais atvejais pradėtas ikiteisminis tyrimas yra nutraukiamas, o jeigu byla jau pasiekė teismą ir pradėta nagrinėti, priimamas išteisinamasis nuosprendis. Gali būti ir tokių atvejų, jog baudžiamasis įstatymas pasikeis tuomet, kai asmuo jau yra nuteistas ir atlieka bausmę. Tokiais atvejais, asmuo turi būti atleidžiamas nuo tolesnės bausmės atlikimo.⁵⁹

Akivaizdu, jog baudžiamojo įstatymo grįžtamasis galiojimas aiškiausiai matosi tuomet, kai vyksta visiškas nusikalstamų veikų dekriminalizavimas. Depenalizacija daugiausiai siekiama sumažinti kriminalinės justicijos krūvį, o dekriminalizacija yra radikalesnis dalykas, nes ja siekiama tam tikrą elgesį pripažinti teisėtu.⁶⁰ Štai, baudžiamosios teisės teorijoje lyginant 2000 m. BK ir 1961 m. BK, yra pagrįstai nurodoma, kad visiškai dekriminalizuoti buvo tik 8 straipsniuose numatyti nusikaltimai, pavyzdžiui, piliečių persekiojimas už kritiką, karinės įskaitos vengimas, neteisėtas statybinių medžiagų įgijimas, streiko, branduolinės energetikos objekte organizavimas ir kt.⁶¹ Vadinasi, asmeniui padarius bent vieną iš šių nusikalstamų veikų, būtų taikoma baudžiamojo įstatymo grįžtamoji galia. Norisi atkreipti dėmesį į tai, jog, panaikintų nusikalstamų veikų skaičius nėra toks didelis, todėl didesnių problemų su visiška veikų dekriminalizacija neturėtų kilti. Štai vienas iš pavydžių, kai LAT konstatavo, jog nusikalstama veika buvo dekriminalizuota ir pritaikytas BK 3 straipsnio 2 dalis: „Nuo 2016 m. balandžio 1 d. įsigaliojus 2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymui Nr. XII-1888 BK 290 straipsnis neteko galios, t. y. jame numatyta nusikalstama veika buvo dekriminalizuota. BK 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią.“⁶² Kitas pavyzdys - „V. G. buvo nuteistas už tai, kad 2002 m. spalio 26 d. neblaivus vairavo transporto priemonę pakartotinai per vienerius metus. Ši nuteistojo veika kvalifikuota pagal 1961 m. BK 246¹ str. 2 d., tačiau

⁵⁸ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, 97, p. 29.

⁵⁹ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 19.

⁶⁰ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 163.

⁶¹ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 137.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151-697/2016.

2000 m. BK nenumato baudžiamosios atsakomybės už aukščiau apibūdintą veiką. Kadangi tai yra veikos nusikalstamumą panaikinantys įstatymai, kurie turi grįžtamąją galią ir atsižvelgiant į tai, jog 2000 m. BK atsakomybės už transporto priemonių vairavimą pakartotinai per vienerius metus neblaiviam nenumato, baudžiamoji byla pagal šį kaltinimą V. G. nutrauktina“⁶³

Manytina, kad didesnių problemų gali kilti su daline dekriminalizacija, nes ji pastebima, kiek sunkiau, nes jos atveju nėra panaikinama ištisa nusikaltimo sudėtis. Dalinė dekriminalizacija vyksta tuomet, kai panaikinamas BK specialiosios dalies straipsnis ar jo dalis, pakeičiamas BK specialiosios ar bendrosios dalies straipsnis. Pavyzdžiui, pagal BK 16 straipsnį, kuris nustatė, jog atsakomybė už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą dėl neatsargumo galimas tik BK specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais, taip pat pagal BK 21 straipsnį, nes patraukiant baudžiamojon atsakomybėn už rengimąsi padaryti nusikalstamą veiką galima tik tuo atveju, jei rengiamasi padaryti sunkų ir labai sunkų nusikaltimą.⁶⁴ Dalinė dekriminalizacija laikytinas ir baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos, numatytos BK 13 straipsnyje, padidinimas.⁶⁵ Būtų galima pateikti ir daugiau tokių teorinių pavyzdžių, tačiau norima atkreipti dėmesį į teismų praktiką.

Išstudijavus paskutinių kelerių metų Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką matyti, jog teismai visgi susidūrė su dalinės dekriminalizacijos atvejais, tačiau juos aiškiai pastebėjo ir didesnių problemų čia nekilo.

Vienas iš jų - 2014 m. gruodžio 18 d. įstatymas Nr. XII-1481 pakeitė BK 190 straipsnį pagal kurį nuo 2015 m. sausio 1 d. nedidelės vertės turtas yra toks, kurio vertė viršija 3 MGL sumą, bet neviršija 5 MGL sumos. „Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje R. K. nuteistas pagal BK 187 straipsnio 3 dalį už 300 Lt (86,89 Eur) vertės nukentėjusiosios R. B. turto sugadinimą. 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo šio straipsnio 1 dalies redakcija, pagal kurią nedidelės vertės turtas yra toks, kurio vertė viršija 3 MGL (114 Eur) dydžio sumą, bet neviršija 5 MGL (190 Eur) dydžio sumos. Atsižvelgus į tai, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas panaikino veiką, kuriomis sunaikinama ar sugadinama svetimo turto, kurio vertė mažesnė nei 3 MGL (114 Eur) dydžio suma, nusikalstamumą. R. K. veiksmais nukentėjusiajai R. B. priklausančio sugadinto turto vertė yra 86,89 Eur, taigi nesiekia 3 MGL (114 Eur) dydžio sumos. Šios jo veikos nusikalstamumas panaikintas. Nors pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nuosprendžių priėmimo metu tinkamai taikė

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2003.

⁶⁴ PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 39.

⁶⁵ ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 14.

nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą, tačiau šiuo metu dėl pasikeitusios dalyko vertės (BK 187 straipsnio 3 dalis, 190 straipsnio 1 dalis) teismų nuosprendžiai turi būti keistini ir ši bylos dalis R. K. nutrauktina, nepadarius jam veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. (Identiška problema analizuojama taip pat šiose bylose: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-976/2015./2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429-303/2015.)⁶⁶

Kitas pavyzdys - 2011 m. gruodžio 22 d. įstatymo Nr. XI-1901(Žin., 2011, Nr. 163-7777) redakcija) pakeitė BK 270 straipsnį, kuris įsigaliojo nuo 2012 m. sausio 1 d. „Naujuoju įstatymu padidintas baudžiamajai atsakomybei pagal BK 270 straipsnį būtinas pavojingų padarinių laipsnis. Kadangi nuo 2012 m. sausio 1 d. įstatymų leidėjas susiaurino BK 270 straipsnyje numatytą nusikalstamos veikos sudėtį, apribodamas būtinąjį šios materialiosios nusikalstamos veikos sudėties požymį - padarinius - didelės žalos ar sunkių padarinių aplinkai galimybe arba šių padarinių atsiradimu, A. R. veika padarius tik nedidelę žalą gamtai arba aplinkai tapo nebe nusikalstama. Esant tokioms aplinkybėms A. R. taikytinos BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatos ir baudžiamoji byla jam nutrauktina.“⁶⁷

Tačiau dar didesnė problema, į kurią būtina atkreipti dėmesį, yra tokia, jog BK specialiosios arba bendrosios dalies straipsnio arba jo dalies panaikinimas arba pakeitimas dar visiškai nereiškia, jog buvo panaikinta visa nusikaltimo sudėtis. Kiekvienu atveju būtina ne tik palyginti panaikintą arba pakeistą BK straipsnio redakciją su prieš tai galiojusio BK straipsnio redakcija, bet ir įvertinti panaikintą arba pakeistą BK straipsnio redakciją visos BK specialiosios dalies požiūriu, nes gali būti, jog už veiką, kurią numatė panaikintas arba pakeistas BK straipsnis, atsakomybę (plačiau arba siauriau) numato kitas BK specialiosios dalies straipsnis.⁶⁸ Pavyzdžiui, senajame 1961 m. BK buvo įtvirtinta nusikalstama veika – chuliganizmas (BK 225 straipsnis), kurios 2000 m. BK nerasime. Tačiau atidžiau paanalizavus 2000 m. BK, galime atrasti šios sąvokos sąsają šiose nusikalstamų veikų sudėtyse t. y. BK 135 straipsnis 2 dalis, 138 straipsnis 2 dalis ar 284 straipsnis. Todėl priklausomai nuo veikos ypatumų ir kilusių padarinių, iki 2003 m. gegužės

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324-303/2015.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012.

⁶⁸ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, t. 97, p. 29.

1 d. padarytos veikos, atitinkančios chuliganizmo požymius, turi būti lyginamos su anksčiau minėtais 2000 m. BK straipsniais.⁶⁹

Atsižvelgus į išdėstyta, būtina pažymėti, jog vienais atvejais veika dekriminalizuojama panaikinant ištiesą baudžiamojo kodekso straipsnį arba susiaurinant nusikalstamos veikos sudėties požymius. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, jog ne visada yra aišku, ar tam tikra nusikalstama veika buvo panaikinta. Tokie atvejai pasitaiko tuomet, kai naujajame įstatyme nusikalstama veika yra numatyta kitame straipsnyje nei prieš tai, ar perkelta tiesiog kaip kvalifikuojantis požymis. Todėl, kaip matyti, teismai norėdami tinkamai pritaikyti švelnesnį baudžiamąjį įstatymą, turi labai atidžiai analizuoti 1961 m. ir 2000 m. baudžiamųjų kodeksų straipsnius tam, kad išvengtų nepagrįstų klaidų.

2.1.2. Švelninančio asmens baudžiamumą įstatymo nustatymas

Pažymėtina, jog švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymo atvejais, didžiausia problema išryškėja ne veikos nusikalstamumo atveju, o būtent asmens baudžiamumo aspektu. Remiantis BK 3 straipsnio 2 dalimi, jeigu naujas įstatymas švelnina asmens baudžiamumą, toks įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. tokiu atveju veika kvalifikuojama arba perkvalifikuojama pagal įstatymą, galiojusį po nusikalstamos veikos padarymo.

V. Piesliakas teisės doktrinoje pažymi, jog bausmės švelninimas nauju įstatymu gali būti: tiesioginis – keičiant tik įstatymo sankciją, bet nekeičiant dispozicijos arba sudėtinis (netiesioginis). Pastaruoju atveju tiesiogiai nauju įstatymu BK straipsnio, pagal kurį kaltinamas asmuo, sankcija lyg ir nekeičiama, bet įstatymas panaikina nusikaltimą kvalifikuojantį požymį (nusikaltimo pakartotinumą, nusikaltimo padarymą grupės iš anksto susitarusių asmenų) arba kitaip formuluoja nusikaltimo sudėties požymius, todėl reikia keisti veikos kvalifikaciją remiantis kita to paties straipsnio dalimi arba net kvalifikuoti veiką pagal kitą BK straipsnį.⁷⁰

Kitas baudžiamosios teisės mokslininkas G. Švedas pateikia savo definicija, jog baudžiamuoju įstatymu, kuris sušvelnina bausmę, pripažintinas toks įstatymas, kuris sumažina BK straipsnio sankcijoje numatytą laisvės atėmimo bausmės minimalią, maksimalią arba abi šias ribas arba sumažina BK bendrosios dalies straipsnyje numatytą

⁶⁹ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 20.

⁷⁰ „Ibid.“

bausmės rūšies minimalią, maksimalią arba abi ribas, arba numato BK straipsnio sankcijoje naują vieną arba kelias alternatyvias švelnesnes bausmių rūšis.⁷¹

Iš pateiktų mokslininkų definicijų aiškiai matyti, jog V. Piesliakas baudžiamojo įstatymo švelnėjimą suvokia ir kaip pačios sankcijos tiesioginį keitimą, bet kartu kaip nusikaltimo sudėties požymių keitimą, konkrečiai – požymių, kurie kvalifikuoja nusikalstamą veiką. Tuo tarpu G. Švedas kiek plačiau suvokia šios sąvokos turinį ir teigia, jog nusikalstamos veikos baudžiamumas švelnėja tuomet, kai yra tiesiogiai keičiama sankcija ar ji papildoma naujomis alternatyviomis bausmėmis bei keičiama BK bendrosios dalies straipsnyje numatyta bausmės rūšis. Taigi, paanalizavus abu kodeksus, buvo rasta pavyzdžių, kurie atitinka tiek V. Piesliako, tiek G. Švedo pateiktą definiciją. 2000 m. BK nereglamentuoja vagystės arba plėšimo kvalifikuojančių požymių kaip „nusikaltimo padarymas grupėje iš anksto susitarusių asmenų“, todėl nusikalstamos veikos, kurios buvo kvalifikuojamos pagal 1961 m. BK 271 straipsnio 2 dalį arba BK 272 straipsnio 2 dalį, perkvalifikuojamos pagal 2000 m. BK 178 straipsnį arba BK 180 straipsnio 1 dalį, kurių sankcijos švelnesnės.⁷² Taigi, kaip matyti, šiuo atveju buvo panaikintas kvalifikuojantis požymis ir pritaikytas naujas švelnesnis įstatymas. 2001 m. spalio 9 d. įstatymas pakeitė 1961 m. BK 32 straipsnį, sumažindamas minimalios baudos dydį. Nors BK specialiosios dalies straipsnis ir nebuvo pakeistas, bet baudžiamasis įstatymas sušvelnėjo.

Išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką galima daryti išvadą, jog teismų praktikoje vis dėl to kyla problemų, susijusių su švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymu.

Štai šiose bylose kilo problema dėl proceso metu pakeisto baudžiamojo įstatymo: „Bylos nagrinėjimo teismuose metu įstatymų leidėjas keitė BK 140 straipsnį. Skundžiamo apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio priėmimo metu atsakomybė už smurto veiksmus prieš mažametį numatyta BK 140 straipsnio 3 dalyje (2015 m. balandžio 23 d. įstatymo redakcija). Priešingai negu pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo metu galiojusiame įstatyme, jos sankcijoje, be laisvės atėmimo, numatyta bausmė ir areštas. Apeliacinės instancijos teismas, kvalifikuodamas nuteistojo D. R. veiksmus ir skirdamas bausmę pagal ankstesnę įstatymo redakciją, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, todėl šio teismo nuosprendis atitinkamai keičiamas, skiriant sankcijoje numatytą bausmę ir

⁷¹ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, t. 97, p. 30.

⁷² PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 21.

iš naujo subendrinant bausmes (BPK 369 straipsnio 2 dalis)“.⁷³ Panaši situacija nutiko iš šioje byloje, kai po pasikeitusio įstatymo kaltininkas prašė LAT paskirti švelnesnę bausmę: Pagal naująją – 2007 m. birželio 28 d. įstatymo Nr. X–1233, įsigaliojusio 2007 m. liepos 21 d., BK 227 straipsnio 3 dalies redakciją nusikalstama veika kaip baudžiamasis nusižengimas gali būti kvalifikuojama ir tada, kai asmuo savo nusikalstamais veiksmais (pasiūlydamas, pažadėdamas arba duodamas mažesnės negu 1 MGL vertės kyši) siekia iš paperkamo asmens neteisėto veikimo arba neveikimo. Šis įstatymas lengvina nuteistojo R. M. teisinę padėtį. Dėl to pirmosios instancijos teismo nuosprendis ir apeliacinės instancijos teismo nutartis keistini: R. M. nusikalstama veika, kvalifikuota pagal BK 227 straipsnio 2 dalį, perkvalifikuotina pagal BK 227 straipsnio 3 dalį.⁷⁴ Kaip iš aukščiau pateiktų bylų matyti, jog netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymą lėmė ne teismų kompetencijos stoka, o būtent aktyvi baudžiamųjų įstatymų kaita. Būtent šioje byloje aiškiai matosi viena iš pagrindinių baudžiamojo įstatymo galiojimo laike problemų. Pirmosios instancijos teisme galiojo vienas baudžiamasis įstatymas, o apeliacinės instancijos metu - jau kitas. Kadangi naujai įsigaliojęs baudžiamasis įstatymas švelnina asmens baudžiamumą, taikomas ne veikos padarymo metu galiojęs, o bylos nagrinėjimo metu naujai įsigaliojęs įstatymas.

Tačiau žemiau pateiktose bylose netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymą lėmė apeliacinės instancijos teismo padaryta klaida. Teismas lygindamas 1961 m. ir 2000 m. baudžiamųjų kodeksų sankcijas, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą: „Sulyginus 1961 m. BK 272 straipsnio 3 dalyje numatytą sankciją su 2000 m. BK 135 straipsnio 1 dalyje bei 180 straipsnio 1 dalyje numatytomis sankcijomis matyti, kad 2000 m. BK atitinkamos sankcijos yra švelnesnės. Todėl apeliacinės instancijos teismo argumentai, kuriais grindžiamas atsisakymas nuteistojo I. J. nusikalstamą veiką, numatytą 1961 m. BK 272 straipsnio 3 dalyje, perkvalifikuoti į 2000 m. BK dėl to, kad būtų pasunkinta nuteistųjų padėtis, nėra pagrįsti. Atsisakydamas nuteistojo I. J. veiką perkvalifikuoti pagal švelninantį bausmę įstatymą, apeliacinės instancijos teismas akivaizdžiai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir dėl to reikia nuteistojo I. J. nusikalstamą veiką, kvalifikuotą pagal 1961 m. BK 272 straipsnio 3 dalį, perkvalifikuoti pagal 2000 m. BK 135 straipsnio 1 dalį ir 180 straipsnio 1 dalį“.⁷⁵ Panaši situacija analizuojama ir šioje byloje: „Šiuo nuosprendžiu nuteistas už pasikėsinimą grupe iš anksto susitarusių asmenų padaryti svetimo turto vagystę

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196-139/2016.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-842/2007.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1/2006.

už 150 Lt. Tokia veika atitinka 2000 m. BK 178 straipsnio 4 dalyje numatyto baudžiamojo nusižengimo požymius, kuris baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu. Tuo tarpu nusikaltimas, numatytas 1961 m. BK 271 straipsnio 2 dalyje, buvo baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki šešerių metų su bauda ar be baudos. Iš to aiškiai matyti, kad 2000 m. BK už veiką, numatytą 1961 m. BK 271 straipsnio 2 dalyje, švelnina bausmę, todėl pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, tokia nusikalstama veika perkvalifikuojama pagal 2000 m. BK 178 straipsnio 4 dalį.⁷⁶ Taigi, atsižvelgiant į šias situacijas, pastebėta, jog šiuo atveju klaidą sąlygojo ne baudžiamųjų įstatymų kaita, o Apeliacinio teismo netinkamas abiejų baudžiamųjų kodeksų analizavimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis konstitucine jurisprudencija, ne kartą atkreipė teismų dėmesį, kad pagal Konstituciją bei konstitucinius teisinės valstybės, asmenų lygybės įstatymui, teisėtumo, teisingumo ir kitus principus, teismai *inter alia* yra valstybės institucija, kuri vykdydama teisingumą padeda valstybei užtikrinti asmenų bei visos visuomenės teises ir teisėtus interesus.⁷⁷ Tačiau tokios klaidos teismų praktikoje pažeidžia teisingumo principą ir neužtikrina asmenų teisių.

Reikia pažymėti, jog ne visada teismams kyla problemų tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą. Štai geros praktikos pavyzdžiai: „Pagal 2000 m. BK 225 straipsnio 1 dalį nusikalstamos veikos kvalifikuotos tinkamai, nors ir buvo padarytos iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, todėl, kad 2000 m. BK 225 straipsnio 1 dalies sankcija yra švelnesnė lyginant su 1961 m. BK 282 straipsnio 1 dalies sankcija, todėl taikoma 2000 m. BK 3 straipsnio 2 dalies norma.“⁷⁸ Kaip matyti, šioje situacijoje nusikalstama veika buvo padaryta galiojant 1961 m. baudžiamajam kodeksui, tačiau bausmė buvo paskirta pagal naują baudžiamąjį kodeksą. Todėl tiek pirmos instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas tinkamai įvertino abiejų kodeksų sankcijas ir pagrįstai realizavo BK 3 straipsnio 2 dalies tikslus.

Kitoje byloje vėlgi veika buvo padaryta galiojant 1961 m. baudžiamajam kodeksui, bet bausmė paskirta pagal naująjį kodeksą. „Nuteistųjų nusikalstama veika buvo teisingai kvalifikuota kaip sukčiavimas, už kurį atsakomybė numatyta tiek 1961 m. BK 274 straipsnyje, tiek 2000 m. BK 182 straipsnyje. Nagrinėjamoje byloje BK 182 straipsnio 2 dalis buvo taikyta pagrįstai, nes šis įstatymas palyginus jį su veikos padarymo metu

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-38/2007.

⁷⁷ PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamojoje justicijoje. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*, Vilnius: 2014, p. 20.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2005.

galiojusio 1961 m. BK 274 straipsnio 3 dalimi palengvino veiką padariusių asmenų teisinę padėtį (pritaikyto įstatymo sankcija švelnesnė).⁷⁹

Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas tinkamai įvertino nusikalstamos veikos sudėtį ir nustatė, jog naujasis BK tam tikrų kvalifikuojančių požymių nebenumato, todėl veikos baudžiamumas švelnėja. „2000 m. BK (įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.) už tyčinį nužudymą baudžiamoji atsakomybė nustatyta 129 straipsnyje (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo Nr. VIII-1968 redakcija), kurio 1 dalyje, o 2 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už nužudymą su kvalifikuojamaisiais požymiais, tačiau tarp jų nėra tų kvalifikuojamųjų požymių, kurie buvo numatyti 1961 m. BK 105 straipsnio 6 ir 12 punktuose. Apeliacinės instancijos teismas M. M. padarytus nužudymus teisingai kvalifikavo pagal 2000 m. BK 129 straipsnio 1 dalį (šios normos sankcija švelnesnė nei 1961 m. BK 105 straipsnio) ir galėjo pabloginti nuteistojo padėtį paskirdamas griežtesnes bausmes, nes dėl to buvo prokuroro skundas (BPK 320 straipsnio 4 dalis).⁸⁰ Taigi, taip buvo tinkamai realizuotos BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatos dėl baudžiamojo įstatymo grįžtamosios galios.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog teismų praktikoje susiduriama su dar viena problema, kai švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymas yra painiojamas su bausmės švelninimu: „Kasatorius teigia, jog teismas, bendrindamas už kelias skirtingas nusikalstamas veikas paskirtas bausmes, galutinę subendrintą bausmę turėjo skirti vėl atsižvelgęs į jo atsakomybę lengvinančią aplinkybę, nustatytą dėl vienos iš tų veikų padarymo, nes to reikalauja BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatos.“⁸¹ Negalima maišyti įstatymo, kuris švelnina nusikalstamos veikos baudžiamumą su realiu bausmės švelninimu. Kaip pagrįstai teigia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Toks baudžiamojo įstatymo nuostatų aiškinimas neteisingas, nes BK 3 straipsnio 2 dalis nenumato nei būtinumo, nei galimybės individualizuojant bausmę į baudžiamąją atsakomybę švelninančią vieną ir tą pačią aplinkybę atsižvelgti du kartus: pirmiausia skiriant bausmę už nusikalstamą veiką, padarytą esant tam tikrai aplinkybei, o po to dar sykį, subendrinant bausmes, jau paskirtas už atskiras nusikalstamas veikas. BK 3 straipsnio 2 dalis reglamentuoja ką kita - baudžiamojo įstatymo galiojimo laiką ir nuo to priklausanti šio įstatymo taikymą.⁸²

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2011.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-58/2011.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-58/2011.

Teismas taikydamas BK 3 straipsnio 2 dalį perkvalifikuoja nusikalstamą veiką į naują BK straipsnį ir pagal to straipsnio sankciją paskiria bausmę. Tačiau tai dar nereiškia, jog taikant BK 3 straipsnio 2 dalį bausmė automatiškai sušvelnėja. Tai jau antrinis klausimas, kuris priklausys ne tik nuo naujo įstatymo sankcijos turinio, bet nuo padarytos veikos pavojingumo, kaltininko asmenybės ir teismo nuožiūros.⁸³ Jei teismas manys, kad pagal veikos padarymo metu galiojusį įstatymą paskirtos bausmės dydis, atsižvelgiant į padarytos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę, atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes, yra teisingas, t. y. teismas skirtų tokią pat kokia jau buvo paskirta pagal 1961 m. BK.⁸⁴ Bet, teismas vadovaudamasis BK 3 straipsnio 2 dalies nuostata, nusikalstamą veiką perkvalifikuos į 2000 m. BK atitinkamą straipsnį.

Atsižvelgiant į tai, pastebėta, jog teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet teismai netinkamai pritaiko įstatymą. Tačiau reikia pažymėti, jog pasitaiko atvejų, kai iš esmės šią klaidą lemia ne tik teismų kompetencijos turėjimo stoka, bet ir dažna baudžiamųjų įstatymų kaita. Didžioje daugumoje bylų buvo konstatuota, jog naujai priimtas įstatymas palyginus jį su įstatymu, kuris galiojo nusikalstamos veikos darymo metu, yra švelnesnis, todėl turi būti taikomas atgal. Taip pat norima atkreipti dėmesį, jog teismų praktikoje yra ir tokių atvejų, kuomet švelnesnio baudžiamojų įstatymo taikymas yra painiojamas su bausmės švelninimu.

2.1.3. Įstatymo, kitokiu būdu darančio įtaką asmens teisinei padėčiai, nustatymas

Baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų jurisprudencijoje gana vieningai pripažįstama, kad baudžiamuoju įstatymu, kuris kitokiu būdu palengvina veiką padariusio asmens teisinę padėtį, yra toks įstatymas, kuris pašalina veiką iš sunkių nusikaltimų sąrašo, didina galimybes atleisti veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės arba atidėti jam paskirtos bausmės vykdymą, nustato asmeniui palankesnę pataisos darbų įstaigos rūšį ir režimą, suteikia palankesnes baudos sumokėjimo sąlygas, sutrumpina senaties, teistumo terminus ir kt.⁸⁵

Atkreiptinas dėmesys, jog bausmę atliekančio asmens teisinę padėtį reglamentuoja ne vien tik baudžiamieji įstatymai. Šį klausimą reglamentuoja ir bausmių vykdymo

⁸³ PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 22.

⁸⁴ „*Ibid.*“

⁸⁵ ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, t. 97, p. 33.

įstatymai tokie kaip, Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas (toliau – BVK)⁸⁶, Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas (toliau – Probacijos įstatymas)⁸⁷. Reikia pabrėžti, kad BVK nenumato švelnesnio įstatymo grįžtamojo galiojimo taisyklės, todėl būtina itin preciziškai nustatyti, kuris įstatymas – baudžiamasis ar bausmių vykdymo švelnina bausmę atliekančio asmens teisinę padėtį.⁸⁸ Bausmių vykdymo teisės doktrinoje buvo atkreiptas dėmesys į minėtą Probacijos įstatymą, kurio turinys ir sąsajos su BK ir BVK neleidžia jo vienareikšmiškai priskirti baudžiamajai arba bausmių vykdymo teisei, o toks reglamentavimo dviprasmiškumas gali sukelti ir praktinių problemų dėl įstatymo, švelninančio nuteistojo padėtį grįžtamojo galiojimo, taikymo.⁸⁹ Kaip teigia G. Švedas, tokios abejonės turi svarų pagrindą, nes Probacijos įstatymas, *inter alia*, reglamentuoja bausmių vykdymo atidėjimo, kurio pagrindus nustato BK 75 ir 92 straipsniai, vykdymo tvarką ir sąlygas. Ši situacija yra išties diskutuotina, o mokslinėje literatūroje nėra pateikto konkretaus atsakymo. Remiantis BVK 3 straipsnio 1 dalimi, bausmės vykdomos pagal jų vykdymo metu galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus. Probacijos įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta identiška nuostata, jog probacija vykdoma pagal jos vykdymo metu galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus. Kaip matyti, tiek vienas įstatymas, tiek kitas aiškiai nurodo, jog turi būti vadovaujamasi vykdymo metu, galiojančiais įstatymais, o švelnesnio baudžiamojo įstatymo grįžtamojo galiojimo taisyklės nėra numatytos. Atsižvelgiant į tokį reglamentavimą, manytina, kad, jeigu BVK ir Probacijos įstatymas nenumato švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimo taisyklės, vadinasi tokia nuostata šiems įstatymams negalioja. Tačiau, jeigu iškiltų klausimas, kuris įstatymas, BK ar BVK, švelnina nuteistojo padėtį, manytina, kad pirmenybė turėtų būti skiriama BK nuostatai, nes BK 3 straipsnio 2 dalis numato švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymą.

Išnagrinėjus paskutinių kelerių metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją matyti, kad žemesnės instancijos teismams kilo problemų, susijusių su nagrinėjamu klausimu. Pagrindinės problemos kilo dėl bausmių vykdymo atidėjimo, senaties terminų nustatymo ir dėl įstatymo, kuriuo buvo įteisintas bausmės skyrimas bylą išnagrinėjus supaprastinto proceso tvarka arba atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą.

Įstatymo leidėjas 2015 m. kovo 19 d. priimtu įstatymu, kuris įsigaliojo nuo 2015 m. kovo 24 d., pakeitė BK 75 straipsnio 1 dalies nuostatą. Joje nurodė, kad asmeniui, nuteistam

⁸⁶ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3084.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 4-108.

⁸⁸ ŠVEDAS, Gintaras. *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 89-90.

⁸⁹ ŠVEDAS, Gintaras. *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 64-65.

laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus (išskyrus labai sunkius nusikaltimus), teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. BK 3 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Todėl nekyla jokių abejonių, kad įstatymas, leidžiantis atidėti bausmės vykdymą asmenims, padariusiems sunkius nusikaltimus, palengviną tokių asmenų teisinę padėtį. Be to, be abejonės, šis įstatymas taikytinas ir tais atvejais, kai nusikalstama veika padaryta iki BK 75 straipsnio 1 dalies 2015 m. kovo 19 d. redakcijos įsigaliojimo, t. y. iki 2015 m. kovo 24 d.⁹⁰ (Identiškos situacijos šioje nutartyse: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-303/2015.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216-139/2015.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2015.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-895/2015.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-386-746/2015.).

Štai konkretus pavyzdys, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taiko naująjį BK 75 straipsnio 1 dalį: „Pažymėtina, kad apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo metu baudžiamieji įstatymai, nuteisus asmenį už sunkų nusikaltimą, nenumatė galimybės atidėti bausmės vykdymą (BK 75 straipsnis), todėl teismas tokios galimybės nesvarstė. Tačiau dabar galiojanti BK 75 straipsnio 1 dalis (2015 m. kovo 15 d. redakcija) numato galimybę atidėti bausmės vykdymą ir asmeniui, padariusiam sunkų nusikaltimą, jeigu jam paskirto laisvės atėmimo laikas neviršija ketverių metų. Ši įstatymo nuostata, vadovaujantis BK 3 straipsnio 2 dalimi, turi grįžtamąją galią.⁹¹ Identiškas pavyzdys ir šioje byloje - „Pagal naująjį teisinį reguliavimą, kuris buvo nustatytas po žemesnės instancijos teismų sprendimų priėmimo, bausmės vykdymo atidėjimo institutas gali būti taikomas ir asmenims, nuteistiems laisvės atėmimu ne daugiau kaip ketveriems metams ir už tyčinius sunkius

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-27-746/2015.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2015.

nusikaltimus. Tai reiškia, kad nagrinėjamoje byloje naujasis baudžiamasis įstatymas palengvina nuteistųjų R. R. ir O. R. teisinę padėtį, t. y. turi grįžtamąją galią.⁹²

Taip pat norisi atkreipti dėmesį ir į šį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje priimtą išaiškinimą. Kasatorė prašė teismo taikyti BK 75 straipsnį, atidėti paskirtos bausmės vykdymą ryšium su tuo, kad Lietuvos Respublikos Seimo priimtu 2015 m. kovo 19 d. įstatymu buvo nustatyta, kad BK 75 straipsnis gali būti taikomas ir nuteistiesiems už sunkų nusikaltimą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymi, „kad kasacinės instancijos teismas nagrinėja bylas tik dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo. Kaip nusikaltimo, taip ir nuosprendžio priėmimo metu įstatymas draudė taikyti BK 75 straipsnį asmenims, nuteistiems už sunkų nusikaltimą. Todėl teismai pagrįstai netaikė nuteistajai BK 75 straipsnio nuostatų, t. y. šioje dalyje tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. 2015 m. kovo 19 d. įstatymu teismams buvo suteikta teisė atidėti paskirtos bausmės vykdymą asmenims, nuteistiems už sunkų nusikaltimą. Tačiau pažymėtina, kad įstatymas neįpareigojo teismų švelninti bausmę, t. y. privalomai taikyti BK 75 straipsnį visiems asmenims, nuteistiems iki įstatymo įsigaliojimo. Šiam įstatymui automatiškai netaikomos BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatos, nes pagal BK 75 straipsnio 1 dalį teismas kiekvienoje byloje svarsto klausimą ir priima sprendimą įvertindamas galimybę pasiekti bausmės tikslus realiai nevykdant paskirtos laisvės atėmimo bausmės.“⁹³ Šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas yra kritikuotinas dėl keleto priežasčių. Visų pirma, BK 75 straipsnio taikymas ir bausmės vykdymo atidėjimas nereiškia, jog yra sušvelninama bausmė. Šiuo atveju tai reiškia, jog teismai taikydami BK 75 straipsnį palengvina nuteistojo padėtį, ypačingai, kai įstatymų leidėjas 2015 m. kovo 24 d. įstatymu suteikė galimybę atidėti bausmę ir kaltininkams, padariusiems sunkią nusikalstamą veiką. Antra, pasisakymas, jog „įstatymas neįpareigojo teismų švelninti bausmę“ yra klaidingas. Būtent BK 3 straipsnis ir įpareigoja ne tik ikiteisminio tyrimo institucijas, bet ir teismus taikyti švelnesnį baudžiamąjį įstatymą, jeigu tai gerina nuteistojo padėtį.

Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, jog BK 3 straipsnio 2 dalis nors ir numato galimybę taikyti įstatymą, kuris gerina nuteistojo padėtį, tačiau tai dar nereiškia, jog jis visuomet bus taikomas. Ne visada teismai gali taikyti BK 75 straipsnį sutiktinai su BK 3 straipsnio 2 dalimi. Taip yra todėl, kad norint atidėti bausmės vykdymą reikia įvertinti ar bus pasiekti bausmės tikslai realiai nevykdant paskirtos laisvės atėmimo bausmės. „Teisėjų kolegija pažymi, kad D. F. padarė sunkų, tyčinį, baigtą, savanaudišką nusikaltimą

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289-693/2015.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347-696/2015.

organizuota grupė, kurią pats subūrė ir pats koordinavo jos narių veiklą, buvo centrinė organizuotos grupės figūra, nusikaltimą padarė neišnykus teistumams, todėl kasatorių skunde nurodomos aplinkybės, susijusios su nusikaltimo pavojingumu, dalies žalos atlyginimu, galimybe atlyginti likusią žalą tik būnant laisvėje, nuteistojo šeiminei padėtimi ir ateities planais, nagrinėjamu atveju nesuteikia pagrindo manyti, kad D. F. galėtų būti atidėtas paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas ir taip realizuota BK 41 straipsnio 2 dalyje numatyta bausmės paskirtis. Taigi, apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje pagrįstai nurodė, kad tik realios laisvės atėmimo bausmės paskyrimas D. F. pasieks bausmės tikslus⁹⁴. Šiuo atveju, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, jog BK 75 straipsnis negali būti taikomas, nes nebus pasiekti bausmės tikslai.

Kita problema, kylanti teismų praktikoje dėl įstatymo, kitokiu būdu darančio įtaką asmens teisei padėčiai, yra susijusi su netinkamu senaties termino taikymu. Žemesnės instancijos teismai neanalizavo naujai priimto įstatymo redakcijos ir netinkamai pritaikė senaties terminą, todėl pasunkino veiką padariusio asmens teisinę padėtį: „Nors bylos nagrinėjimo tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme metu jau galiojo 2010 m. birželio 15 d. įstatymo redakcijos BK 95 straipsnis, kurio 1 dalies 1 punkto c papunktyje buvo nustatytas dvylikos metų apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas, kai padarytas apysunkis nusikaltimas, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad naujojoje įstatymo redakcijoje buvo nustatyti ilgesni apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai, todėl toks įstatymas laikytinas kitaip sunkinančiu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį ir, pagal BK 3 straipsnio 3 dalį neturi grįžtamosios galios.⁹⁵ Šioje byloje atvirkščiai, turėjo būti taikomas ankstesnis įstatymas, nustatantis senaties terminą, o ne vėliau jį pakeitęs įstatymas: „Išteisintasis M. N. buvo kaltinamas ir išteisintas dėl nusikalstamų veikų, padarytų 1997 m. sausio 25 d., tačiau šios veikos pagal BK 3 straipsnio 2 dalies nuostatas kvalifikuotos pagal 2000 m. BK 22 straipsnio 1 dalį ir 180 straipsnio 3 dalį, 135 straipsnio 2 dalies 10 punktą. Taigi ir baudžiamosios atsakomybės senaties terminai turi būti skaičiuojami pagal to paties kodekso 95 straipsnio nuostatas, o būtent pirminę šio straipsnio redakciją, nes vėlesni pakeitimai, kuriais pailginti senaties terminai, sunkina kaltinamojo teisinę padėtį ir neturi grįžtamosios galios (BK 3 straipsnio 3 dalis).⁹⁶

Panaši situacija nutiko iš šioje byloje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ištaisė žemesnės instancijos teismo klaidą ir pritaikė ankstesnį įstatymą, kuris numatė dvejų metų

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-533-942/2015.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247-697/2015.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2013.

senaties terminą: „Nuteistasis Č. K. BK 155 straipsnio 2 dalyje numatytą baudžiamąjį nusižengimą padarė 2008 m. rugsėjo 16 d. Pagal BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punktą (2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495 redakcija) apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis už baudžiamąjį nusižengimą padarymą jo padarymo metu buvo dveji metai. Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo metu (2011 m. sausio 26 d.) tokio nuosprendžio priėmimo senatis dėl baudžiamąjį nusižengimą buvo treji metai (BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punktas (2010 m. birželio 15 d. įstatymo Nr. XI-901 redakcija). Senaties terminas šiuo atveju turi būti skaičiuojamas, remiantis BK 3 straipsnio 3 dalies nuostata, kad baudžiamasis įstatymas, sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžamosios galios, taigi senaties terminai ir jų skaičiavimo taisyklės yra tokios, kokios jos buvo veikos padarymo metu, t. y. dveji metai.“⁹⁷ Šis žemesnės instancijos teismų pritaikytas dvejų metų senaties terminas yra pateisinamas, nes tuo metu teismai ir negalėjo kitaip pasielgti. Baudžiamąjį nusižengimą padarymo metu galiojo įstatymas, numatantis dvejų metų senaties terminą, o apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo metu, galiojo jau kitas įstatymas, numatantis trijų metų senaties terminą. Todėl LAT remdamasis BK 3 straipsnio 3 dalimi išaiškino, jog trijų metų senaties terminas yra negalimas, nes sunkina nuteistojo teisinę padėtį. Kaip matyti, ne visada naujai priimtas įstatymas gerina kaltinamo asmens teisinę padėtį.

Nagrinėjant klausimą, kokiais atvejais įstatymų leidėjas numato galimybę, kuri kitaip palengvina asmens teisinę padėtį, būtina paminėti BK 64¹ straipsnį. Šiame straipsnyje nustatyta, kad, baudžiamąją bylą išnagrinėjus pagreitinto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą, taip pat kai baudžiamoji byla baigiama teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu.⁹⁸ Vadinasi, remiantis šiuo straipsniu, be abejonės būtų galima palengvinti asmens teisinę padėtį. Tačiau išanalizavus teismų praktiką norisi atkreipti dėmesį į šią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės septinių teisėjų kolegijos priimtą nutartį, kuri yra aktuali nagrinėjamu klausimu. Joje buvo išaiškinta, jog BK 64¹ straipsnio nuostatos negali būti taikomos jau laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims.

Nuteistasis D. G. nors buvo nuteistas iki BK 64¹ straipsnio įsigaliojimo, t. y. iki 2013 m. liepos 13 d., pareiškime atnaujinti baudžiamąją bylą, prašė taikyti BK 64¹ straipsnio nuostatas ir sumažinti jam paskirtą bausmę. Kasacinis skundas buvo atmestas argumentuojant jog, visų pirma, „BK 64¹ straipsnio nuostatų pagrindinė paskirtis – sudaryti

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2011.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 89-2741.

galimybes pagreitinti baudžiamąjį procesą atitinkamų kategorijų bylose. Siekiant šio tikslo iš esmės įtvirtinta privilegija (pozityvioji diskriminacija) atskiroms tos pačios kategorijos (teisiamųjų) asmenų grupėms, nes numatyta galimybė, BK 64¹ straipsnio 1 dalyje nurodytiems asmenims prisipažinus, vienu trečdaliu sumažinti bausmę. Vadinas, šis įstatymas lengvina teisiamų, o ne nuteistų asmenų padėtį, nes BK 64¹ straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „tuo pačiu nuosprendžiu“ nuteistajam skiriama bausmė ir sumažinama vienu trečdaliu. Taigi BK 64¹ straipsnio, įsigaliojusio 2013 m. liepos 13 d., taikymas įstatymų leidėjo valia yra nukreiptas tik į ateitį.“ Antra, „įstatymų leidėjas, priimdamas BK 64¹ straipsnį, nenumatė jo atgalinio veikimo. Aiškinimas priešingai iš esmės reikštų konstatavimą, kad įstatymų leidėjas, priimdamas BK 64¹ straipsnį, nesilaikė konstitucinio imperatyvo: teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*) nes taikant BK 64¹ straipsnį atgal šalies teismai turėtų iš naujo spręsti bausmių skyrimo klausimą daugelyje baudžiamųjų bylų, išnagrinėtų iki 2013 m. liepos 13 d.“ Ir trečia, „BK 64¹ straipsnio atgalinį taikymą negalimą daro ir tai, kad bausmės skyrimas pagal šį BK straipsnį siejamas su prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką. Taikant BK 64¹ straipsnio atgalinį veikimą, t. y. jau išnagrinėtose baudžiamosiose bylose, tiems patiems asmenims toje pačioje byloje esant toms pačioms aplinkybėms dar kartą būtų švelninama bausmė. Vadinas, konstituciniam humaniškumo principui būtų suteikiama dominuojanti reikšmė individualizuojant bausmę.“⁹⁹ Apibendrinant, šioje nutartyje buvo suformuluoti šie esminiai momentai: visų pirma, BK 64¹ straipsnis lengvina ne nuteistų asmenų padėtį, o teisiamų asmenų padėtį, įstatymų leidėjas nenumatė jo atgalinio veikimo, bei taikant BK 64¹ straipsnį būtų dar kartą taikoma švelnesnė bausmė. Atsižvelgus į tokį išaiškinimą, manytina, jog galima kelti klausimą ar BK 64¹ straipsnis neprieštarauja BK 3 straipsniui? Manytina, jog BK 64¹ straipsnis prieštarauja BK 3 straipsniui, nes įstatymo leidėjas priimdamas BK 64¹ straipsnį, nenumatė jo atgalinio taikymo.

Taigi, atsižvelgus į išdėstytą, galima daryti išvadą, jog baudžiamasis įstatymas kitaip lengvinantis nuteistojo asmens teisinę padėtį turi plačias taikymo ribas. Pastebėta, jog Lietuvos Aukščiausio Teismo praktikoje pagrindinės problemos kilo dėl bausmių vykdymo atidėjimo, senaties terminų nustatymo ir dėl įstatymo, kuriuo buvo įteisintas bausmės skyrimas bylą išnagrinėjus supaprastinto proceso tvarka arba atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1/2014.

2.2. Prieštaringas įstatymas ir jo taikymo problemos

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai ne visada lengva nustatyti, kuris baudžiamasis įstatymas, naujai priimtas ar anksčiau galiojęs, yra švelnesnis ar griežtesnis. Nors BK 3 straipsnio 2 dalies ir 3 dalies nuostatos yra pakankamai aiškios, tačiau vien tik jas analizuojant sunku iš ties pasakyti, kuris baudžiamasis įstatymas yra švelnesnis ar griežtesnis.

Kartais naujasis įstatymas mažindamas minimalią laisvės atėmimo bausmę kartu padidina ir maksimalią laisvės atėmimo bausmę. Štai vienas pavyzdžių iš teismų praktikos: „Nusikalstamos veikos, dėl kurių padarymo D. A. nuteistas, padarytos 1993 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais, t. y. galiojant 1961 m. BK. Tuo metu dėl kvalifikuoto tyčinio nužudymo (arba tyčinio nužudymo sunkinančiomis aplinkybėmis) padarymo kaltininko baudžiamąją atsakomybę numatė 1961 m. BK 105 straipsnis (1991 m. gruodžio 3 d. įstatymo Nr. I-2061 redakcija), leidęs kaltininką nubausti laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų arba mirties bausme. Vėliau šio nusikaltimo baudžiamumas kito tiek sunkėjančia, tiek lengvėjančia prasmėmis, nes nuo 1997 m. gegužės 14 d. (1997 04 30 įstatymo Nr. VIII-210 redakcija) 1961 m. BK 105 straipsnyje nustatytos terminuotos laisvės atėmimo bausmės minimumas padidėjo iki dešimties metų, o maksimumas iki dvidešimties, o nuo 1998 m. gruodžio 31 d. (1998 12 21 įstatymo Nr. VIII-983 redakcija) mirties bausmė pakeista laisvės atėmimu iki gyvos galvos.“¹⁰⁰ Taigi, kaip matyti, per laiką nusikalstamos veikos baudžiamumas tiek sunkėjo, tiek lengvėjo. Todėl kyla klausimas, pagal kurį baudžiamąjį įstatymą kvalifikuoti nusikalstamą veiką ir kuris baudžiamasis įstatymas yra švelnesnis ir ar išties švelnesnis?

Būtent šiuo atveju yra susiduriama su vadinamuoju prieštaringu įstatymu, kuris teismų praktikoje kelia bene didžiausias problemas. Sprendžiant veikų perkvalifikavimo klausimus esant prieštaringam įstatymui, naudinga pasiremti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 22 d. nutarimo „Dėl teismų praktikos taikant BK 3 str. nuostatas dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu“ 15 p., kur pasakyta, kad „tais atvejais, kai naujasis baudžiamasis įstatymas sumažina minimalią atitinkamos bausmės ribą ir kartu padidina maksimalią, negalima išsyk vienareikšmiškai pasakyti, ar naujasis įstatymas yra švelninantis baudžiamumą, ar jį griežtinantis. Šis klausimas gali būti išspręstas tik priimant nuosprendį arba nutartį, atsižvelgus į padaryto nusikaltimo pavojingumą, kaltininko asmenybę ir kitas bylos aplinkybes, turinčias reikšmės bausmės skyrimui. Jeigu atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pavojingumą, kaltininko asmenybę ir

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2013.

kitas bylos aplinkybes, turinčias reikšmės bausmės skyrimui, jam gali būti paskirta bausmė arčiau minimalios naujojo įstatymo sankcijoje numatytos ribos, šis įstatymas kaltininkui yra švelnesnis, taigi veika kvalifikuojama ir bausmė skiriama būtent pagal šį įstatymą. Jeigu atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pavojingumą, kaltininko asmenybę ir kitas bylos aplinkybes, turinčias reikšmės bausmės skyrimui, kaltininkui gali būti paskirta bausmė, didesnė negu senajame įstatyme numatyta maksimali jos riba, naujasis įstatymas kaltininkui yra griežtesnis, taigi jis neturi grįžamosios galios. Tokiu atveju veika kvalifikuojama ir bausmė skiriama pagal įstatymą, galiojusį veikos padarymo metu.“¹⁰¹

Atsižvelgus į tokį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato suformuluotą išaiškinimą, norima pabrėžti šias pagrindines mintis. Visų pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog vien analizuoti BK 3 straipsnio 2 dalies ir 3 dalies nuostatas nebepakanka. Baudžiamosiose bylose priiminėjant atitinkamus sprendimus ir aiškinantis, kuris iš konkuruojančių baudžiamųjų įstatymų yra taikytinas, būtina pačiam teismui išsamiai ir nuosekliai atlikti bylos analizę pagal kriterijų visumą. Vertinti ar naujai priimtas įstatymas švelnina bausmę yra iš ties sudėtingas darbas. Tačiau priimti galutinį sprendimą galėtų padėti subendrinta išvada, kurio iš BK taikymas kaltininkui būtų palankesnis.

Šiai problematikai atskleisti reikia pateikti pavyzdžių iš teismų praktikos. Prieš tai, norisi atkreipti dėmesį į tai, jog išanalizavus naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima teigti, jog žemesnės instancijos teismai pakankamai gerai susitvarko su prieštaringo įstatymo problematika. Kaltinamieji pateikė nemažai kasacinių skundų, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neradęs klaidų, visus juos atmetė.

Tačiau vis dėl to, nagrinėjant teismų praktiką šiuo klausimu, galima išvelgti tam tikros problematikos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo minėtame Senato nutarime iš esmės kalbama tik apie atvejus, kai nauju baudžiamuoju įstatymu yra keičiami minimali bausmės riba, bet kartu padidinama ir maksimali. Tačiau joje nekalbama apie tuos atvejus, kuomet naujame baudžiamajame įstatyme yra įtraukiamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės, nauju įstatymu numatomas kvalifikuojantis požymis ir kitos situacijos. Kaip tokiais atvejais teismams priimti pagrįstus sprendimus?

Štai, viena iš įdomių situacijų susiklostė tuomet, kai naujojo baudžiamojų įstatymo sankcijoje atsiranda alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, bet ir pati laisvės atėmimo bausmė padidėja. „Pirmosios instancijos teismas nuteistajam K. R. taikė nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą (BK 226 straipsnio 1 dalis (2005 m.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas. 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas „Teismų praktikos taikant Baudžiamojų kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.

birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakcija) ir paskyrė areštą. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad naujasis įstatymas (BK 226 straipsnio 2 dalis (2011 m. birželio 21 d. įstatymo Nr. XI-1472 redakcija), palyginti su nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusiu (BK 226 straipsnio 1 dalis (2005 m. birželio 23 d. įstatymo Nr. X-272 redakcija), nepriklausomai nuo to, kad pagal naują įstatymo redakciją nusikaltimas priskiriamas apysunkių kategorijai, o pagal senąją – nesunkių, yra palankesnis nuteistajam K. R.“ Ši kvalifikavimą teismas pagrindė tuo, jog „senajame buvo numatytos dvi alternatyvios bausmės – areštas arba laisvės atėmimas iki trejų metų, o naujajame – bauda arba areštas, arba laisvės atėmimas iki penkerių metų. Taip pat teismas konstatavo, kad K. R. paskirta arešto bausmė yra neadekvati padarytos veikos pobūdžiui ir kaltininko asmenybei, todėl K. R. nusikalstamą veiką pagrįstai perkvalifikavo pagal BK 226 straipsnio 2 dalį (2011 m. birželio 21 d. įstatymo Nr. XI-1472 redakcija) ir paskyrė baudą.“¹⁰² Iš šios nutarties matyti, jog 2011 m. birželio 21 d. įstatymas yra prieštaringas. Laisvės atėmimo bausmė už šį nusikaltimą padidėjo dvejais metais, tačiau naujas 2011 m. birželio 21 d. įstatymas papildomai numato su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę – baudą. Vadinas, teismas įvertinęs abiejų nusikalstamų veikų baudžiamumą, priėmė sprendimą, jog naujas įstatymas yra švelnesnis ir taikytinas šioje byloje.

Gana sudėtinga problema iškyla tais atvejais, kai anksčiau galiojęs įstatymas numato dvi alternatyvias bausmės rūšis, o naujai priimtas įstatymas alternatyvių bausmės rūšių nebenumato, bet sumažina minimalią laisvės atėmimo bausmę. Čia vėl susiduriama su prieštaringu įstatymu: „D. S. abi nusikalstamos veikos padarė galiojant BK 260 straipsnio 1 daliai (2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495 redakcija), kurios sankcijoje buvo numatytos dvi alternatyvios bausmės rūšys – areštas arba laisvės atėmimas nuo penkerių iki aštuonerių metų. Pagal 2004 m. liepos 5 d. įstatymo Nr. IX-2314 redakciją BK 260 straipsnio 1 dalies sankcija numato tik laisvės atėmimo bausmę nuo dvejų iki aštuonerių metų. Apeliacinės instancijos teismas įvertino padarytų nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį (padaryti du sunkūs nusikaltimai), atsakomybę sunkinančią aplinkybę (veikos padarytos bendrininkų grupe) ir pagrįstai nusprendė, kad nėra pagrindo taikyti D. S. arešto bausmę, todėl D. S. 2003 m. birželio 6 d. padarytą nusikalstamą veiką pagrįstai perkvalifikavo iš BK 22 straipsnio 1 dalies, 260 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495 redakcija) į BK 260 straipsnio 1 dalį (2004 m. liepos 5 d. įstatymo Nr. IX-2314 redakcija), nes joje numatyta mažesnė minimali laisvės atėmimo bausmės riba, ir paskyrė bausmę laisvės atėmimą dvejais metams, 2003 m. birželio 11 d. nusikalstamą

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13/2014.

veiką dėl neteisėto disponavimo narkotine medžiaga iš BK 22 straipsnio 1 dalies, 260 straipsnio 1 dalies perkvalifikavo į BK 260 straipsnio 1 dalį ir paskyrė laisvės atėmimą dvejimms metams šešioms mėnesiams.¹⁰³ Taigi šiuo atveju, nors ir ankstesniu įstatymu buvo numatyta alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, tačiau teismas įvertinęs nusikalstamų veikų pavojingumą, atsakomybę sunkinančias aplinkybes, nusprendė, jog naujai priimtas įstatymas, kuris numato mažesnę minimalią laisvės atėmimo bausmę, yra švelnesnis, todėl taikytinas šioje byloje.

Įdomi situacija susiklostė šioje byloje, kai įstatymas proceso metu keitėsi kelis kartus ir visais atvejais naujai priimtas įstatymas buvo prieštaringas. „Lietuvos Respublikos 1961 m. BK 246 straipsnio 2 dalis (1999 m. lapkričio 25 d. įstatymo Nr. VIII-1439 redakcija) už S. P. įvykdytą nusikalstamą veiką numatė galimybę paskirti laisvės atėmimą iki ketverių metų arba pataisos darbus iki dviejų metų su atėmimu teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Nuteistojo S. P. padaryta nusikalstama veika bylos nagrinėjimo metu pirmosios instancijos teisme iš esmės atitiko jau tuomet įsigaliojusio Lietuvos Respublikos 2000 m. BK 281 straipsnio 2 dalį, kurios sankcija numatė galimybę už šią nusikalstamą veiką paskirti viešuosius darbus arba baudą, arba areštą arba laisvės atėmimą iki penkerių metų.

Iš palyginamosios 1961 m. BK 246 straipsnio 2 dalies ir 2000 m. BK 281 straipsnio 2 dalies sankcijų analizės matyti, kad įstatymų leidėjas įsigaliojusiam naujame BK numatė galimybę už tą pačią nusikalstamą veiką skirti švelnesnes nei pataisos darbai bausmių rūšis - viešuosius darbus ar baudą, taip pat atsisakė galimybės paskirti papildomą bausmę – atėmimą teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla. Bet, kita vertus, numatė aukštesnę maksimalią laisvės atėmimo bausmės ribą, t. y. vietoje anksčiau numatytos maksimalios ketverių metų laisvės atėmimo bausmės, numatė galimybę paskirti penkerių metų laisvės atėmimo bausmę. Taigi, ar naujai priimtas baudžiamasis įstatymas, padidinęs laisvės atėmimo bausmę yra švelnesnis?

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog nepaisant to, kad naujai priimtas įstatymas didina maksimalią laisvės atėmimo bausmę, bet kartu numato švelnesnę nei pataisos darbai bausmės rūšį, bei atsisako papildomos bausmės, yra pagrindas konstatuoti, jog visgi naujas baudžiamasis įstatymas yra švelnesnis.

Tačiau, šioje byloje nutiko taip, jog nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme jau įsigaliojo nauja 2000 m. BK 281 str. redakcija (2003 m. liepos 4 d. įstatymas Nr. IX-1706) ir teismas vėl susidūrė su prieštaringu įstatymu. „Lyginant ankstesnės redakcijos BK

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201/2006.

281 str. 2 d. ir dabartinės redakcijos BK 281 str. 3 d. sankcijas, matyti, jog ankstesnės redakcijos BK 281 str. 2 d. numatė galimybę paskirti kaltininkui viešuosius darbus, arba baudą, arba areštą, arba laisvės atėmimą iki 5 metų, o dabar galiojanti BK 281 straipsnio 3 dalis numato galimybę už tokią nusikalstamą veiką paskirti atėmimą teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, arba bauda, arba areštą, arba laisvės atėmimą iki 5 metų.¹⁰⁴

Taigi, analizuojant šių abiejų straipsnio dalių sankcijas, matyti, jog abu įstatymai iš esmės numatė tokias pačias bausmes – baudą, areštą ir laisvės atėmimą iki 5 metų. Tačiau ankstesnėje redakcijoje BK 281 str. 2 d. dar buvo numatyti viešieji darbai, o vėlesnės redakcijos BK 281 str. 3 d. – atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įvertinęs šias sankcijas priėmė sprendimą, jog kaltininko nusikalstamą veiką reikia kvalifikuoti pagal BK 281 str. 3 d., nes naujai priimtas įstatymas numato švelnesnę bausmę.

Atsižvelgiant į išdėstyta, galima daryti išvadą, jog Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nerasime įstatymo nuostatų, kurios padėtų susitvarkyti su prieštaringo įstatymo problematika. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas taip pat nepateikia atsakymų į visus išskylančius klausimus, tačiau aiškiai visą atsakomybę perleidžia teismams. Ir iš tiesų, išanalizavus teismų praktiką matyti, jog teismai kiekvienu atveju susidūrus su prieštaringu įstatymu, preciziškai analizuoja ne tik nusikalstamų veikų sudėtis, bet ir nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę, sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes. Ir būtent tik įvertinus šių kriterijų visumą, leidžia teismams nuspręsti ir priimti sprendimą ar naujai priimtas įstatymas yra švelnesnis. Manytina, jog tokios atsakomybės perdavimas teismams nėra sveikintinas, o labiau galintis sukelti tam tikros problematikos. Tam, kad visa atsakomybė netektų teismams, siūlytina detaliau ir aiškiau reglamentuoti prieštaringo baudžiamojo įstatymo taikymą.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-49/2004.

3. Retrospektyvus baudžiamojo įstatymo galiojimas ir taikymas genocido nusikalstamai veikai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis numato, jog baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios. Tačiau nuostata, kad įsigaliojęs baudžiamasis įstatymas neturi grįžtamosios galios, todėl negali turėti įtakos pavojingų veikų, padarytų iki tokio įstatymo įsigaliojimo, už jas kilusių teisinių padarinių ar kitokios asmens teisinės padėties vertinimui, nėra absoliuti.¹⁰⁵ Griežtesnio baudžiamojo įstatymo taikymo atgal galimybės tiesiogiai įtvirtintos BK 3 straipsnio 3 dalyje. Šioje dalyje numatytas baigtinis sąrašas nusikaltimų, už kurių padarymą kylančios baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra retrospektyvus baudžiamojo įstatymo nuostatų taikymui t. y. už genocidą (99 straipsnis), tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą (101 straipsnis), civilių trėmimą ar perkėlimą (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokią nežmonišką elgesį su jais ar jų turto apsaugos pažeidimą (103 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis), saugomų objektų naikinimą ar nacionalinių vertybių grobstymą (106 straipsnis), agresiją (110 straipsnis), draudžiamą karo ataką (111 straipsnis), uždraustų karo priemonių naudojimą (112 straipsnis), aplaidų vado pareigų vykdymą (113¹ straipsnis).

Be to, grįžtamąją baudžiamojo įstatymo galią dėl nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų reglamentuoja ne tik Lietuvos nacionalinė teisė, bet ir tarptautinė teisė, pagal kurią baudžiamoji atsakomybė už šiuos nusikaltimus kyla nepriklausomai nuo to, ar jų padarymo metu jie buvo tokiais laikomi pagal valstybės nacionalinę teisę (tai, be kita ko, išplaukia iš 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo statuto 6 straipsnio ir šio Tribunolo nuosprendžio).¹⁰⁶ Ši nuostata atsispindi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje ir Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnyje.

Taigi, kaip matyti, tiek tarptautinėje teisėje, tiek nacionalinėje teisėje yra įtvirtintas retrospektyvus baudžiamojo įstatymo galiojimas nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga. *Teismų praktikos nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 99,100 ir 102 straipsniai)*, Teismų praktika, Nr. 37.

¹⁰⁶ „Ibid.“

Tačiau pastebėtina, jog BK 99 straipsnyje įtvirtinta genocido sąvoka yra platesnė, nei 1948 m. gruodžio 9 d. Jungtinių Tautų Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimui (toliau – Konvencija) ir neatitinka tarptautinės teisės nuostatų.

Konvencijoje įtvirtinta tokia formuluotė: „bet kuris veiksmas, atliktas siekiant sunaikinti visą ar iš dalies nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę kaip tokią“, tuo tarpu BK 99 straipsnis suformuluotas taip: „Tas, kas siekdamas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei“.¹⁰⁷ Kaip matyti, Lietuvoje įstatymų leidėjas išplėtė sąrašą grupių, kurių atžvilgiu gali būti vykdomas genocidas t. y. buvo papildomai įtraukta politinė ir socialinė grupės. Kyla klausimas, ar dėl nacionalinėje teisėje plačiau traktuojamos genocido sąvokos, gali kilti tam tikros problematikos baudžiamojo įstatymo retrospektyviam galiojimui?

Prieš atsakant į šį klausimą, norima paanalizuoti bylą - *Vasiliauskas v. Lietuva*, kuri yra aktuali nagrinėjamu klausimu ir kurią išanalizavus, bus galima pateikti atsakymus.

Vytautas Vasiliauskas kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – EŽTT) ir nurodė, jog buvo pažeistas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnis. „Pareiškėjas Vytautas Vasiliauskas 2005 m. buvo nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 99 straipsnį (genocidas) už tai, kad 1953 m., tarnaudamas LTSR valstybės saugumo ministerijoje (MGB), dalyvavo Lietuvos partizanų nužudyme, t. y. politinei grupei priklausiusių pasipriešinimo sovietų okupacinei valdžiai dalyvių fiziniame sunaikinime. Remdamasis Konvencijos 7 straipsniu (nėra bausmės be įstatymo), pareiškėjas Teismui skundėsi, kad Lietuvos teismai jo byloje pritaikė platesnę genocido nusikaltimo sampratą, kuri neatitiko šio nusikaltimo sampratos pagal tarptautinę teisę, t. y., apėmė ir politinę grupę, kuriai nacionaliniai teismai priskyre partizanus, genocidą.“¹⁰⁸

Iš bylos fabulos matyti, jog nusikalstama veika buvo padaryta 1953 m. Todėl iš esmės EŽTT užduotis yra įvertinti pagal 7 straipsnio 1 dalį, ar, atsižvelgiant į 1953 m. taikytiną teisę, buvo pakankamai aiškus teisinis pagrindas pareiškėjo nuteisimui. Konkrečiai, EŽTT nagrinėjo tai, ar pareiškėjo nuteisimas už genocidą buvo suderinamas su šio nusikaltimo esme ir ar pareiškėjas tai galėjo pagrįstai numatyti 1953 m. sausio 2 d. dalyvaudamas operacijoje, kurios metu buvo nužudyti du partizanai J.A. ir A.A. Kitaip tariant buvo iškeltas klausimas, ar nusikalstamos veikos darymo metu, tuometiniu įstatymu buvo

¹⁰⁷ ŽILINSKAS, Justinas. „Genocidas“ – sąvokos traktuotė Lietuvoje ir užsienyje [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://genocid.lt/Leidyba/10/justinas.htm>>.

¹⁰⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 20 d. sprendimas *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, byloje, Nr. 35343/05.

numatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą ir ar teisėtai buvo pritaikytas atgalinis baudžiamojo įstatymo galiojimas?

Norint užtikrinti principo *nullum crimen sine lege* laikymąsi atgalinio baudžiamojo įstatymo taikymo atveju, reikia įsitikinti, kad atitinkama veika buvo pakankamai aiškiai apibrėžta kaip nusikalstama jos padarymo metu galiojusioje tarptautinėje teisėje arba laikoma nusikaltimu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus.¹⁰⁹ Taigi, tarptautinėje teisėje genocido nusikaltimas pirmą kartą apibrėžtas 1948 m., o iki 1992 m. Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojusioje teisėje genocido nusikaltimas nebuvo apibrėžtas. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai“. Šiuo nutarimu Lietuvos Respublika prisijungė prie 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį ir 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui (abi konvencijos Lietuvos Respublikai įsigaliojo 1996 m. gegužės 1 d.). 1992 m. balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba taip pat priėmė įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, kuris įsigaliojo 1992 m. balandžio 15 d. Šiame įstatyme genocidas buvo apibrėžtas kaip: „veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį gyventojų, priklausančių kokiam nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei“.¹¹⁰

Taigi, 1992 m. įstatymu „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ pirmą kartą Lietuvos Respublikoje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už genocidą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame įstatyme nustatytajame genocido nusikaltimo apibrėžime buvo išvardytos tokios pat saugomos grupės, kaip ir nustatytasis pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės grupės. Tačiau, aiškiai matyti, jog socialinės ir politinės grupės į genocido nusikaltimo apibrėžimą nepateko.

Vadinasi, kai V. Vasiliauskas atliko nusikalstamus veiksmus, tuo metu įstatymu ne tik kad nebuvo įtrauktos socialinės ir politinės grupės sąvokų, bet ir apskritai įstatymu nebuvo įtvirtinta genocido nusikalstama veika.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga. *Teismų praktikos nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 99,100 ir 102 straipsniai)*, Teismų praktika, Nr. 37.

¹¹⁰ ADOMAITYTĖ, Aurelija. Ar asmeniui, okupacijos metu vykdžiusiam nusikaltimus žmoniškumui, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, jei pagal tuo metu galiojusią nacionalinę teisę tokia atsakomybė nebuvo numatyta?, *Teisės apžvalga*, Nr. 1 (8), 2012, p. 91.

Plėtojant šios situacijos problematiką, norima atkreipti dėmesį į 2014 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą.

2011 m. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė, taip pat baudžiamosios jurisdikcijos teismai penkiose bylose kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydami iširti, ar Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalis, 95 straipsnio 8 dalies 1 punktas, ir 99 straipsnis, atsižvelgiant į jų turinį, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 4 dalims, 138 straipsnio 3 daliai ir konstituciniam teisinė valstybės principui. Vieną iš minėtų prašymų pateikė Apeliacinis teismas (prašymo Nr. 1B-58/2011). Iš Apeliacinio teismo nutarties, kuria teikiamas prašymas Konstituciniam Teismui, matyti, kad 2011 m. birželio 9 d. nuosprendžiu Kauno apygardos teismas pripažino pareiškėją kaltu dėl genocido kitoje baudžiamojoje byloje, kuri taip pat buvo susijusi su Lietuvos partizanų genocidu. Teismas pripažino, kad Baudžiamojo kodekso 99 straipsnis, kuriame numatyta, kad genocidu laikomi veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Apžvelgęs reikšmingus tarptautinės teisės dokumentus, įskaitant Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiąją Jugoslavijai ir Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudenciją, Konstitucinis Teismas laikėsi pozicijos, kad valstybėms turėtų būti suteikiama tam tikra diskrecija, atsižvelgiant į konkretų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, vidaus teisėje nustatyti ir platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis pagal tarptautinę teisę. Todėl politinės ir socialinės grupės gali būti įtrauktos į genocido apibrėžimą.¹¹¹

Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvai vykdant įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, pagal kurias draudžiami tokie nusikaltimai kaip genocidas, Lietuvos Respublikos įstatymai negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatytieji pagal tarptautinę teisę. Iš kitos pusės, teisinės valstybės principas, o tokiu būdu *nullum crimen sine lege* ir *nulla poena sine lege* principas būtų pažeistas, jei Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai turėtų grįžtamąją galią tik vidaus teisėje apibrėžtų nusikaltimų atžvilgiu, šiuo atveju tai būtų asmenų, priklausančių politinei ar socialinei grupei, genocidas. Kitaip tariant retroaktyvus baudžiamasis persekiojimas už socialinių ar politinių grupių genocidą, padarytą iki 1998

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012.

m. balandžio 21 d. Baudžiamojo kodekso pataisų pažeistų Konstituciją ir teisinės valstybės principą.¹¹²

Atsižvelgiant į šį Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimą, norima atkreipti dėmesį į šiuos argumentus. Kaip Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo „valstybėms turėtų būti suteikiama tam tikra diskrecija, atsižvelgiant į konkretų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, vidaus teisėje nustatyti ir platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis pagal tarptautinę teisę.“ Šis pasisakymas kelią tam tikrų pamąstymų. Visų pirma, ar valstybė iš tiesų turi teisę įtrauktą tarptautinės teisės aktų nuostatų taikymą vidaus teisėje iš esmės išplėsti? Ar baudžiamoji atsakomybė už tokį nusikaltimą galėtų priklausyti nuo valstybės galių keisti įstatymus ar nustatyti naujus nusikaltimo požymius, kurie būtų reikšmingi tik Lietuvai? Šioje vietoje norima pateikti keletą minčių. Visų pirma, formaliai žiūrint, toks išplėtimas neturėtų pažeisti tarptautinės teisės akto nustatytų taisyklių. Konvencijos V straipsnis nei leidžia plėsti genocido sąvokos, nei tai draudžia. Vadinasi, iš tokio teisinio reglamentavimo seka išvada, jog valstybėms nėra imperatyviai uždrausta plečiamai aiškinti genocido sąvokos. Bet tuomet kyla klausimas, kaip tokiu atveju EŽTT aiškins ir taikys Konvencijos 7 straipsnį, kai susidurs su plačiau aiškinama genocido sąvoka nei ji aiškinama tarptautinėje teisėje? Atsakymą pamatysime, kai bus pateiktas vienas iš EŽTT argumentų priimant sprendimą V. Vasiliausko byloje.

Kitas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo argumentas į kurį norima atkreipti dėmesį yra, tas, jog buvo aiškiai pažymėta, kad „retroaktyvus baudžiamasis persekiojimas už socialinių ar politinių grupių genocidą, padarytą iki 1998 m. balandžio 21 d. Baudžiamojo kodekso pataisų pažeistų Konstituciją ir teisinės valstybės principą.“ Kitaip tariant, jei nusikaltimas buvo padarytas iki Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo numatant atsakomybę už šioms dviem grupėms priklausiusių asmenų genocidą, yra antikonstitucinis.¹¹³ Atsižvelgiant į tokį išaiškinimą, baudžiamasis procesas pradėtas prieš V. Vasiliauską prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir teisinės valstybės principui. V. Vasiliauskas kreipdamasis į EŽTT rėmėsi Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimu. Tad iš ties įdomu, kaip EŽTT vertins V. Vasiliausko padarytą nusikaltimą atsižvelgus į aukščiau iškeltus ir aptartus klausimus.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012.

¹¹³ GRUODYTĖ, Edita. Atskiri Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įtakos baudžiamajai justicijai aspektai. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*, Vilnius, 2016, p. 117.

2015 m. spalio 20 d. paskelbtame Didžiosios kolegijos sprendime, priimtame byloje *Vasiliauskas prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 35343/05), EŽTT 9 balsais prieš 8 nusprendė, kad buvo pažeistas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnis (nėra bausmės be įstatymo).

EŽTT įvertinęs šią problemą išaiškino, jog „Konvencija draudžia taikyti baudžiamuosius įstatymus atgal kaltinamojo nenaudai, todėl Teismas vertino, ar pareiškėjo nuteisimas turėjo pagrindą tarptautinėje teisėje, kaip ji buvo suprantama 1953 metais. Nors veikos padarymo metu genocido nusikaltimas tarptautinėje teisėje buvo aiškiai apibrėžtas (kodifikuotas 1948 m. Jungtinių Tautų konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, toliau – Genocido konvencija, įsigaliojusioje 1951 m.), todėl Konvencijos požiūriu V. Vasiliauskui šis teisinis reglamentavimas buvo prieinamas, tačiau Teismo manymu, pareiškėjas negalėjo numatyti, kad jis gali būti nuteistas už genocidą pagal partizanų nužudymo metu galiojusią tarptautinę teisę. Pažymėtina, kad tarptautinės sutarties nuostatos dėl genocido sampratos neapėmė „politinių“ grupių, be to, tarptautinė paprotinė teisė nebuvo aiški, nes genocido sampratos požiūriu nuomonės buvo išsiskyrę. Teismas nebuvo įtikintas, kad Lietuvos teismų pateiktas genocido nusikaltimo išaiškinimas V. Vasiliausko baudžiamosiose byloje buvo suderinamas su 1953 m. galiojusia genocido samprata. Teismas pažymėjo, kad Lietuvos teisėje įtvirtinta genocido samprata neturėjo pagrindo tarptautinėje teisėje, atsižvelgiant į 1948 m. Genocido konvencijos nuostatas, be to, per Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį ji buvo laipsniškai plečiama. Todėl, Teismo manymu, V. Vasiliausko nuteisimas buvo nepateisinamas Konvencijos 7 straipsnio požiūriu.“¹¹⁴

Taigi, kaip iš priimto sprendimo matyti, buvo konstatuota, jog tuo metu, 1953 m., kai buvo daroma nusikalstama veika, tarptautinėje teisėje buvo aiškiai apibrėžta genocido sąvoka ir joje nebuvo įtrauktas požymis „politinės grupės“. Todėl, šiuo atveju, nuteistajam V. Vasiliauskui nebuvo galima taikyti baudžiamosio įstatymo retrospektyviai būtent dėl to, jog tuo metu, kai buvo atliekami nusikalstami veiksmai, genocido samprata buvo suvokiama kiek kitaip nei tarptautinėje teisėje, o taikyti baudžiamąjį įstatymą kaltinamojo nenaudai draudžiama.

Vienaip ar kitaip, bet vis dėlto norėtusi sutikti su EŽTT priimtu sprendimu dėl kelių priežasčių. Visų pirma, garantija, įtvirtinta 7 straipsnyje, kuris yra esminis teisinės valstybės elementas, užima svarbią vietą Konvencijos apsaugos sistemoje. 7 straipsnis neapsiriboja draudimu retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą kaltinamojo nenaudai.

¹¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 20 d. sprendimas *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, byloje, Nr. 35343/05.

Bendresne prasme jis taip pat apima principą, kad tik įstatymas gali apibrėžti nusikaltimą ir nustatyti bausmę (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), ir principą, kad baudžiamojo įstatymo negalima aiškinti per daug plačiai kaltinamojo nenaudai. Šiuo atveju, EŽTT nekėlė sau užduoties pakeisti vidaus teismus ar nacionalinę teisę. Teismo pareiga, remiantis 19 straipsniu, užtikrinti, kad būtų laikomasi įsipareigojimų, kuriuos susitarančios šalys prisiėmė pagal Konvenciją.

Be to, reikia atkreipti dėmesį ir į patį 7 straipsnį, jo paskirtį. Pastarasis reikalauja, kad nuteisimas ir bausmė turėtų teisinį pagrindą. 7 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad EŽTT išnagrinėtų, ar atitinkamu laiku buvo teisinis pagrindas pareiškėjo nuteisimui ir ypač jis turi įsitikinti, kad Lietuvos teismų priimti sprendimai buvo suderinami su Konvencijos 7 straipsniu. Iš analizuojamos bylos *Vasiliauskas v. Lietuva*, aiškiai matyti, jog tuo metu, nebuvo teisinio pagrindo pareiškėjo nuteisimui. Jo nusikalstama veika buvo atlikta 1953 m., o genocido baudžiamumas Lietuvos teisinėje sistemoje atsirado tik 1992 m. Todėl, atsižvelgiant į tai, sutiktina su EŽTT priimtu sprendimu, jog buvo pažeistas Konvencijos 7 straipsnis V. *Vasiliausko atžvilgiu*.

Kitas svarbus klausimas, kuriam dar nebuvo pateikta jokio atsakymo yra - kaip EŽTT turi aiškinti ir taikyti Konvencijos 7 straipsnį, kai nėra suderinamumo tarp nacionalinėje teisėje ir tarptautinėje teisėje įtvirtintos genocido sąvokos? Manytina, jog šioje vietoje būtų ir kilo didžiausia problema.

Kaip jau yra žinoma, tarptautinėje teisėje genocido nusikaltimo sudėtyje yra aiškiai įtvirtintos keturios saugomų asmenų grupės: nacionalinės, etninės, rasinės ir religinės. Tuo tarpu, Lietuvos teisinėje sistemoje yra papildomai įtrauktos dvi saugomų asmenų grupės, tai socialinės ir politinės grupės. Taip pat, kaip jau buvo minėta anksčiau, Konvencijos V straipsnis tiesiogiai nedraudžia plėsti genocido sąvokos. Ir būtent šiuo atveju, mes turime konkrečią situaciją, kai Lietuvos Teismai, tiek pirmos instancijos teismas, tiek antros instancijos teismas, tiek trečios instancijos teismas patraukė V. *Vasiliauską* baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 99 straipsnį už genocido atlikimą politinei grupei, nors tarptautinėje teisėje įtvirtinto nusikaltimo sudėtyje nėra šios grupės.

Taigi, kaip pažymėjo EŽTT: „Teismas pripažįsta, kad valstybės valdžios institucijos turi diskreciją aiškinti genocido apibrėžimą plačiau už numatytąjį 1948 m. Genocido konvencijoje. Tačiau ši diskrecija neleidžia vidaus teismams nuteisti asmenis pagal tokį platesnį apibrėžimą retrospektyviai. Teismas taip pat jau nustatė, kad 1953 m. politinės grupės nebuvo įtrauktos į genocido apibrėžimą pagal tarptautinę teisę. Iš to seka, kad prokurorai neturėjo teisės retroaktyviai kaltinti, o vidaus teismai – retroaktyviai nuteisti pareiškėjo už Lietuvos partizanų kaip politinės grupės narių genocidą.

Be to, Teismas negali pritarti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonei, kad 1998 m. Baudžiamojo kodekso pakeitimas, kuriuo išplečiamas genocido apibrėžimas apimant „politines grupes“, gali būti pateisinamas remiantis Genocido konvencijos V straipsniu. Nors Genocido konvencijos V straipsnis nedraudžia plėsti genocido apibrėžimo, jis neįteisina retroaktyvaus platesnio genocido apibrėžimo taikymo“.¹¹⁵

Šis Teismo argumentas aiškiai parodo retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo taikymo problematiką bei teisinio reguliavimo visišką nesuderinamumą tarp nacionalinės ir tarptautinės teisių. Pats tarptautinės teisės aktas imperatyviai nedraudžia plėsti genocido sąvokos. Vadinasi, susitarančios šalys į genocido nusikalstamos veikos sudėtį gali drąsiai įtraukti papildomų požymių. Tiesa, norima atkreipti dėmesį, jog Lietuva nėra vienintelė valstybė išplėtusi genocido sąvoką. Štai Latvijos baudžiamojo kodekso 68¹ str., reglamentuojančiame genocidą, numatoma socialinė grupė, Lenkijos Respublikos baudžiamajame kodekse apibūdinant genocido sudėtį taip pat nurodomas „grupės, kuriai būdinga tam tikra apibrėžta pasaulėžiūra“ požymis, Prancūzijos baudžiamasis kodeksas, apibrėždamas genocidą, šalia tautinės, etninės, rasinės ir religinės grupės nurodė ir „tam tikrą grupę, vadovaujantis bet kuriuo savavališku kriterijumi“, tai dar labiau išplėsta genocido sampratą nei Lietuvoje.¹¹⁶ Taigi, kaip matyti susitarančios šalys naudojami šia galimybe ir plečia genocido sampratą, bet niekas nemato arba nesistengia pamatyti, jog naujų požymių įtraukimas į genocido nusikalstamos veikos sudėtį, sukels rimtos problematikos baudžiamojo įstatymo retrospektyviam taikymui.

Šioje vietoje sutiktina su EŽTT išsakytu argumentu, jog valstybės turi turėti diskreciją savo vidaus teisėje, atsižvelgiant į socialinės, istorines ir kitas aplinkybės, koreguoti nusikalstamos veikos sudėtį. Tačiau, susitarančios šalys įtraukdamos papildomus požymius į genocido sąvoką, rizikuoja pažeisti asmenų teises. Tai pasireiškia tuo, kad valstybės pagal jų galiojančią teisę, pritaikys baudžiamąjį įstatymą retrospektyviai, bet asmuo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal genocido požymį, kuris nėra įtvirtintas tarptautinėje teisėje, galės apginti savo pažeistas teises Europos Žmogaus Teisių Teisme remdamiesi išaiškinimu, jog Konvencijos V straipsnis nesuteikia teisės retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą išplėstai genocido sąvokai. Taigi, šiuo atveju, ne tik išryškėja retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo taikymo problema, bet ir pažeidžiama daug kitų principų tokių kaip teisinės valstybės, teisingumo, teisinio aiškumo. Tokio tarptautinės ir nacionalinės teisės aktų nesuderinamumo neturėtų būti. Žinoma, šią problemą būtų galima

¹¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 20 d. sprendimas *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, byloje, Nr. 35343/05.

¹¹⁶ ŽILINSKAS, Justinas. *Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje bei Lietuvos Respublikos teisėje*. Monografija. Vilnius, 2003, p. 145-146.

išspręsti per tarptautinės teisės viršenybės principą, būtent, kai iškyla nesuderinamumas tarp nacionalinės teisės normos ir tarptautinės teisės normos, turi būti vadovaujama tarptautinės teisės norma, tačiau tai nereiškia, jog nebus pažeistos žmogaus teisės.

Taigi, atsižvelgiant į išdėstytą, aiškiai matyti, jog Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse genocido nusikaltimas yra traktuojamas plečiamai įtraukiant du papildomus požymius – politinę ir socialinę grupes. Plečiamasis genocido traktavimas kelia ir gali kelti problemų retrospektyviam baudžiamojo įstatymo taikymui, nes Konvencijos V straipsnis nedraudžia įtraukti papildomų požymių į genocido sąvoką. Tačiau, asmeniui, kuris bus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal genocido nusikalstamos veikos požymį, kuris nėra įtvirtintas tarptautinėje teisėje, jo nusikalstamai veikai nebus galima retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą, remiantis EŽTT išaiškinimu priimtu byloje *Vasiliauskas v. Lietuva*.

Minėtas Teismo sprendimas buvo priimtas 2015 m., įdomu ar Lietuvos teisinėje sistemoje įvyko pokyčių dėl plečiamai traktuojamos genocido sąvokos?

Po EŽTT priimto sprendimo, 2016 m. nuteistojo V. Vasiliausko teisių perėmėjos L. V. ir I. C. kreipėsi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą ir prašė panaikinti Kauno apygardos teismo 2004 m. vasario 4 d. nuosprendį, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 rugsėjo 21 d. nutartį bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 22 d. nutartį ir bylą V. V. nutraukti.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija padarė išvadą, jog teismų sprendimai, kurių pagrindu V. V. nuteistas pagal BK 99 straipsnį, o jo apeliacinis ir kasacinis skundai atmesti, neatitinka reikalavimų, kylančių iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalies, BK 2 straipsnio 1 dalies, 3 straipsnio 3 dalies, todėl negali būti palikti galioti. Nustatyti pažeidimai tęsiant procesą nagrinėjamojoje byloje galėtų būti ištaisyti tik atitinkamai pakeitus V. V. kaltinimą, tačiau BPK normos nenumato jokios galimybės modifikuoti ar keisti kaltinimų mirusiam asmeniui. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, teismų priimti sprendimai V. V. byloje naikintini, o procesas nutrauktinas BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu – mirus kaltinamajam.¹¹⁷

Taigi, kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgęs į susiklosčiusią situaciją priėmė nutartį ir panaikino teismų priimtus nuosprendžius bei nutraukė baudžiamąją bylą dėl V. Vasiliausko atliktos genocido veikos.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-8-788/2016.

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai¹¹⁸ (toliau – Teisėjai) pateikė atskirąją nuomonę dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2016 m. spalio 27 d. nutarties. Teisėjai iš esmės pateikė šią argumentuotą poziciją, kodėl nesutinka su 2016 m. spalio 27 d. nutartimi. „Plenarinė sesija 2016 m. spalio 27 d. nutartyje laikėsi nurodytos nuostatos, jog pasipriešinimo okupacijai (rezistencijos) dalyviai – Lietuvos partizanai, jų ryšininkai ir rėmėjai – buvo reikšminga lietuvių tautos kaip nacionalinės, etninės grupės dalis, atitinka saugomos grupės dalies pagal Genocido konvenciją požymius ir šios grupės asmenų naikinimas tiek pagal tarptautinę teisę, tiek pagal BK vertintini kaip genocidas. Minėto precedento įgyvendinimas ir šioje byloje reikštų, kad BK 99 straipsnis V. V. ir M. Ž. veiksmams pritaikytas tinkamai, jų padarytoje veikoje yra genocido sudėtis ir dėl to naikinti priimtus teismų sprendimus nėra baudžiamajame įstatyme ir tuo pačiu Konvencijos 7 straipsnyje įtvirtinto pagrindo. Šis pažeidimas galėjo ir turėjo būti laikomas pašalintu nutartyje atmesti prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir paskesnes teismų nutartis, išdėsčius išsamius motyvus, kodėl Lietuvos partizanai buvo reikšminga lietuvių tautos kaip nacionalinės grupės dalis, atitinka saugomos grupės dalies pagal Genocido konvenciją požymius ir šios grupės asmenų žudymas tiek pagal tarptautinę teisę, tiek pagal BK vertintinas kaip genocidas.“¹¹⁹

Iš pateiktos atskirosios nuomonės matyti, jog Teisėjai su priimta nutartimi nutraukti baudžiamąją bylą V. Vasiliauskui nesutinka dėl to, jog kaltinamajam buvo inkriminuotas ne tik politinės grupės požymis, bet ir alternatyviai nurodytas nacionalinės grupės požymis. Būtent dėl to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turėjo ne nutraukti baudžiamąją bylą V. Vasiliausko atžvilgiu, tačiau priimdamas nutartį turėjo išaiškinti, jog V. Vasiliauskui buvo papildomai inkriminuotas nacionalinės grupės požymis, todėl priimtų teismų nuosprendžiai turi likti galioti.

Šioje plenarinės sesijos nutartyje buvo pasakyta, jog „pasipriešinimo okupacijai (rezistencijos) dalyviai – Lietuvos partizanai, jų ryšininkai ir rėmėjai – buvo reikšminga lietuvių tautos kaip nacionalinės, etninės grupės dalis, atitinkanti saugomos grupės dalies pagal Genocido konvenciją požymius ir šios grupės asmenų naikinimas tiek pagal tarptautinę teisę, tiek pagal BK vertintini kaip genocidas.“ Tačiau kyla klausimas, ar iš ties galima sakyti, jog partizanų naikinimas tiek pagal tarptautinę teisę, tiek pagal BK

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai: Vladislovas Ranonis, Dalia Bajerčiūtė, Audronė Kartanienė, Gintaras Goda, Eligijus Gladutis, Artūras Pažarskis, Viktoras Aidukas, Vytautas Masiokas, Alvydas Pikelis, Aldona Rukauskienė, Jonas Prapiestis, Olegas Fedosiukas, Armanas Abramavičius.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2016 m. lapkričio 2 d. atskirosi nuomonė baudžiamojame byloje Nr. 2A-P-8-788/2016.

vertintinas kaip genocidas? Iš ties, šis klausimas yra diskutuotinas. Tuo metu, kai Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvos teritoriją, vyko tautos ginkluotas pasipriešinimas – partizaninis karas prieš Sovietų Sąjungos okupacinę kariuomenę ir okupacinio režimo struktūras. Manytina, jog tuo metu vykdyti žudymai prieš pasipriešinimo okupacijai rezistencijos dalyvius – Lietuvos partizanus buvo daryti siekiant ne fiziškai sunaikinti dalį žmonių, kurie priklausė, kaip buvo išsakyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nutartyje, nacionalinei, etninei ar politinei grupei, o buvo pagrindinis siekis suvaldyti ginkluotą pasipriešinimą. Todėl manytina, jog tuo metu vykdytas žudymas prieš ginkluotą partizanų sukilimą, nevertintinas kaip genocidas.

Kaip matyti, ši V. Vasiliausko byla sukėlė daug reakcijų, nes byla ne tik nukeliavo iki Europos Žmogaus Teisių Teismo, bet ir po šio teismo priimto sprendimo susilaukė prieštaringų vertinimų nacionalinėje teisėje. Tai, kad buvo išsakyta Teisėjų atskirosi nuomonė, leidžia suprasti, jog Europos Žmogaus Teisių Teismo išsakyti argumentai nebuvo labai rimtai priimti. Todėl kyla pagrįstų abejonių, jog Lietuvoje teismai ir toliau plečiamai traktuos genocido sąvoką ir neužkirs kelio retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo taikymo problemai, nes nuteistieji, pasikreipę į Europos Žmogaus Teisių Teismą apgins savo pažeistas teises, dėl platesnio genocido sąvokos aiškinimo Lietuvos teisinėje sistemoje.

IŠVADOS

1. 2000 m. BK 3 straipsnis iš esmės atkartoja 1961 m. BK 7 straipsnį tiek savo struktūra, tiek savo tekstu, tačiau yra tam tikrų skirtumų. Vienas pagrindinių – 2000 m. BK 3 straipsnis išplėtė švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo ribas.

1.1. Veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. Tačiau išsiaiškinta, jog 2000 m. BK 3 straipsnio įtvirtintų nuostatų ypatumas yra tas, kad asmens baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką klausimas gali būti sprendžiamas ir pagal veikos padarymo metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą, ir pagal kaltinamojo akto ar teismo bylos nagrinėjimo metu ar net apeliacinės arba kasacinės bylos nagrinėjimo metu ir net vėliau įsigaliojusį baudžiamąjį įstatymą.

2. Veikos nusikalstamumas gali būti dekriminalizuojamas naikinant ištiesą baudžiamojo kodekso straipsnį arba susiaurinant nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pastebėta, jog teismų praktikoje didesnių problemų kyla su dalinės veikos dekriminalizacija.

2.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų analizė rodo, jog didžioje daugumoje bylų švelnesnis baudžiamasis įstatymas taikomas tinkamai. Pastebėta, jog teismų praktikoje yra ir tokių atvejų, kuomet švelnesnio baudžiamojo įstatymo taikymas yra painiojamas su bausmės švelninimo institutu.

2.2. Baudžiamasis įstatymas kitaip lengvinantis nuteistojo asmens teisinę padėtį turi plačias taikymo ribas. Pastebėta, jog Lietuvos Aukščiausio Teismo praktikoje pagrindinės problemos kilo dėl bausmių vykdymo atidėjimo, senaties terminų nustatymo ir dėl įstatymo, kuriuo buvo įteisintas bausmės skyrimas bylą išnagrinėjus supaprastinto proceso tvarka arba atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą.

2.3. Prieštaringo įstatymo atvejai nėra labai aiškiai reglamentuoti, todėl klausimas dėl jo taikymo sprendžiamas kiekvienoje byloje individualiai.

3. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse genocido nusikaltimas yra traktuojamas plečiamai įtraukiant du papildomus požymius – politinę ir socialinę grupes. Plečiamasis genocido traktavimas kelia ir gali kelti problemų retrospektyviam baudžiamojo įstatymo taikymui, nes Konvencijos V straipsnis nedraudžia įtraukti papildomų požymių į genocido sąvoką. Tačiau, asmeniui, kuris bus patrauktas baudžiamajon atsakomybėn pagal genocido nusikalstamos veikos požymį, kuris nėra įtvirtintas tarptautinėje teisėje, jo nusikalstamai veikai nebus galima retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą, remiantis EŽTT išaiškinimu priimtu byloje *Vasiliauskas v. Lietuva*. Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neatsižvelgė į EŽTT priimtą sprendimą, todėl tikėtina, jog genocido sąvoka ir toliau bus traktuojama plačiau, nei tarptautinėje teisėje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 112-4970.
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 73-3084.
5. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, nr. 4-108.
6. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, nr. 60-1948.
7. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *TAR*, 2014, nr. 20435.
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1961, nr. 18-148.

Tarptautinės teisės aktai:

9. 1948 m. Jungtinių Tautų Konvencija „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimui už jį“. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 23-855.
10. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. 77-3288.
11. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, nr. 68-2497.
12. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, nr. 40-987.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2014, nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2001, nr. 7/99-17/99.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1998, nr. 10/97-3/98-10/98.

Specialioji literatūra:

16. ABRAMAVIČIUS, Armanas et. al. *Baudžiamoji teisė*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003.
17. ADOMAITYTĖ, Aurelija. Ar asmeniui, okupacijos metu vykdžiusiam nusikaltimus žmoniškumui, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, jei pagal tuo metu galiojusią nacionalinę teisę tokia atsakomybė nebuvo numatyta?, *Teisės apžvalga*, Nr. 1 (8), 2012, p. 55 – 107.
18. BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamųjų įstatymų taikymo problemos ir jų sprendimas įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui. *Jurisprudencija*, 2003, 45(37), p. 17 – 30.
19. BIELIŪNAS, Egidijus. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 113 – 139.
20. GRUODYTĖ, Edita. Atskiri Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įtakos baudžiamajai justicijai aspektai. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*, Vilnius, 2016, p. 113 – 128.
21. PAVILIONIS, Vladas.; ŠVEDAS, Gintaras., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
22. PIESLIAKAS, Vytautas. Baudžiamosios teisės bendrosios dalies klausimai. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, 60 (52), p. 12 – 30.
23. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji laida. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009.

24. PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamojoje justicijoje. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*, Vilnius: 2014, p. 11 – 28.
25. PRAPIESTIS, Jonas.; GIRDAUSKAS, Mindaugas. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Valstybės įmonė Registrų centras, Vilnius, 2011, p. 177 – 214.
26. PRAPIESTIS, Jonas.; ŠVEDAS, Gintaras.; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Vilnius, 2011, p. 13 – 30.
27. ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
28. ŠVEDAS, Gintaras. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui. Pirmasis leidimas*, Vilnius, 2009.
29. ŠVEDAS, Gintaras. Švelnesnis baudžiamasis įstatymas ir jo taikymo ribos Lietuvos teismų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, 97, p. 25 – 37.
30. ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 12 – 25.
31. ŠVEDAS, Gintaras. *Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2013.
32. VERŠEKYS, Paulius. Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 196 – 212.
33. VERŠEKYS, Paulius.; ŠVEDAS, Gintaras. Lietuvos Baudžiamosios teisės bendrosios dalies teisėkūros ir mokslo aktyvumo tendencijos. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius, 2016, p. 13 – 34.
34. ŽILINSKAS, Justinas. *Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje bei Lietuvos Respublikos teisėje*. Monografija. Vilnius, 2003.
35. ŽILINSKAS, Justinas. „Genocidas“ – sąvokos traktuotė Lietuvoje ir užsienyje [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://genocid.lt/Leidyba/10/justinas.htm>>.
36. PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
37. WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

Teismų praktika:

38. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 20 d. sprendimas *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, byloje, Nr. 35343/05.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. kovo 30 d. sprendimas *Radio France prieš Prancūziją*, byloje, Nr. 53984/00;
40. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1993 m. gegužės 25 d. sprendimas *Kokkinakis prieš Graikiją*, Nr. 14307/88.
41. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015.
42. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-504/2010.
43. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2001.
44. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A- 3/2006.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2016.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151-697/2016.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 647/2003.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324-303/2015.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K - 571/2003.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2005.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196-139/2016.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-842/2007.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1/2006.

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-38/2007.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2005.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2011.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-58/2011.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-331-693/2015.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2015.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289-693/2015.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347-696/2015.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-533-942/2015.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247-697/2015.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2013.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2011.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1/2014.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2013.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201/2006.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 49/2004.

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-8-788/2016.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija. 2016 m. lapkričio 2 d. atskiroji nuomonė baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-8-788/2016.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355-976/2015.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429-303/2015.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-27-746/2015.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-303/2015.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216-139/2015.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263-788/2015.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-895/2015.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-386-746/2015.

Travaux préparatoires

82. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.
83. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2012 m. birželio 29 d. Teismų praktikos nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 99,100 ir 102 straipsniai)“, Nr. 37.
84. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias baudžiamųjų įstatymų galiojimą laiko atžvilgiu, apžvalga“, Nr. 38.
85. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „2016 m. balandžio 28 d. Teismų praktikos nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl sudėtingų pavienių nusikalstamų veikų ir nusikalstamų veikų sutapčių apžvalga“, Nr. 44.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe yra analizuojamas baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas ir jo probleminiai aspektai. Pirmoje darbo dalyje yra apžvelgiami baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo laiko atžvilgiu principinės nuostatos ir šaltiniai. Baudžiamųjų įstatymų galiojimo laiko atžvilgiu bendrieji pradmenys yra įtvirtinti tiek universaliuose tarptautiniuose dokumentuose, tiek nacionalinėje teisėje. Todėl šioje dalyje apžvelgiama, kokia šių šaltinių reikšmė ir kaip jie sąveikauja tarpusavyje.

Toliau pereinama prie baudžiamojo įstatymo galiojimo laike principinių nuostatų. Norint tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą būtina išsiaiškinti kaip tinkamai nustatyti nusikalstamos veikos padarymo laiką, kaip tinkamai nustatyti įstatymą, galiojusį nusikalstamos veikos padarymo metu. Todėl šioje dalyje koncentruojamas dėmesys į tuos atvejus, kai nėra taip paprasta juos nustatyti. Taip pat analizuojamas labai aktualus šiai temai klausimas, kurį baudžiamąjį įstatymą taikyti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kai nusikalstamos veikos darymo metu galiojo vienas baudžiamasis įstatymas, tačiau bylos nagrinėjimo metu ar nuosprendžio priėmimo metu galiojo jau kitas baudžiamasis įstatymas.

Didžiausia darbo dalis yra skiriama baudžiamojo įstatymo galiojimo laike problematikai. Šioje dalyje, pirmiausia, aptariamas grįžtamasis švelnesnio baudžiamojo įstatymo galiojimas ir jo taikymo ribos. Nagrinėjamas prieštaringas įstatymas ir jo problematika. Aptariant šiuos klausimus, ypatingas dėmesys yra skiriamas naujausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai.

Paskutinėje magistro darbo dalyje yra analizuojama retrospektyvaus baudžiamojo įstatymo galiojimo ir taikymo genocido nusikalstamai veikai problematika. Pastebėta, jog tarptautinėje teisėje genocido nusikalstamos veikos samprata yra traktuojama kiek plačiau nei nacionalinėje teisėje, todėl tai sukelia rimtų problemų baudžiamojo įstatymo retrospektyviam galiojimui.

SUMMARY

This Master thesis analyses the criminal statutes of limitation and its problematic aspects. The first part of thesis reviews principal provisions and sources with regard to the criminal statutes of limitation and application. With regard to the criminal statutes of limitation, general basics are embedded in both universal international documents and the national law. Therefore, this part reviews the significance of these sources and their correlation.

The next part of thesis analyses principal provisions in the criminal statutes of limitation. In order to apply the criminal law correctly, it is necessary to determine the time of a crime and the law, which was in force at the time of the crime act. Therefore, this part focuses on those cases, where it is difficult to determine these circumstances. Also, it analyses a very relevant issue of this topic – which criminal law should be applied, if the criminal law at the time of the crime was different from the criminal law applied during the hearing or at the time of conviction.

The most of this thesis is focused on the issues of the criminal statutes of limitation. This part, firstly, discusses the milder criminal statutes of limitation and its application. It analyses the controversial law and related issues. It focuses on the latest practice of the Supreme Court of Lithuania.

The last part of Master thesis analyses the topic of retrospective criminal statutes of limitation and the application to the crime of genocide. It was noticed that the concept of the crime of genocide is approached more extensively in the international law compared to the national law; therefore, it causes issues to the retrospective criminal statutes of limitation.